

TÜRK DÜNYASI
2040
VİZYONU

“Bütünleştirici Ortaklık”

İnceleme-
Araştırma Dizisi

YAYIN NO: 02

Anarşik Uluslararası Sistem İçinde TÜRK DÜNYASI GÜVENLİK TOPLULUĞU

| RAPOR |

Yazar

Doç. Dr. Buğra SARI

Editör

Prof. Dr. Fırat PURTAŞ - Dr. Murat YILMAZ

Teknik Koordinasyon

Halil ULUSOY

Anarşik Uluslararası Sistem İçinde Türk Dünyası Güvenlik Topluluğu / Yazar: Doç. Dr. Buğra SARI- Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2022

64 s: 19,5x27 cm. – (Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme- Araştırma dizisi; yayın no: 02)

ISBN: 978-625-8329-02-5

Baskı Tarihi: **Ekim 2022**

© Ahmet Yesevi Üniversitesi
Mütevelli Heyet Başkanlığı

Adres:

Aşağı Öveçler, 1314. Cd. No: 19, 06460 Çankaya/ANKARA

Tel: 0312 216 06 00 • Faks: 0312 223 34 29

www.ayu.edu.tr • yayinlar@yesevi.edu.tr

Tasarım-Baskı

SFN Televizyon Tanıtım Tasarım

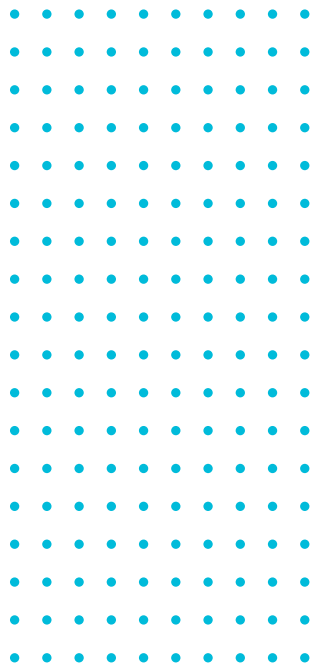
Yayıncılık Ltd. Şti.

Tel: 0312 472 37 73-74

www.sfn.com.tr

Raporda ifade edilen fikir ve görüşler sadece yazarlarının olup,
Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığının görüşlerini yansıtmazlar.

“Bütünleştirici Ortaklık”

Anarşik Uluslararası Sistem İçinde

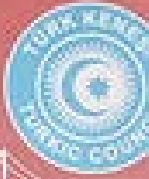
TÜRK DÜNYASI GÜVENLİK TOPLULUĞU

2.

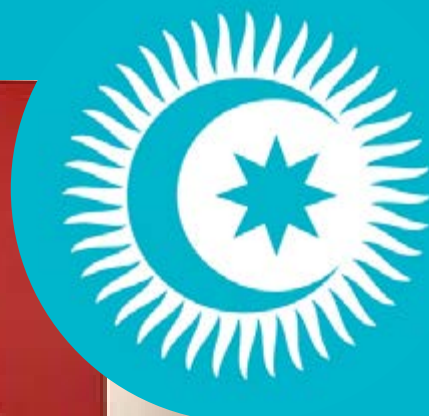
RAPOR

Doç. Dr. Buğra SARI

TÜRK DİLİ KONUŞAN ÜLKELER İŞBİRLİĞİ KONSEYİ
DEVLET BAŞKANLARI 8. ZİRVESİ
İSTANBUL, 12 KASIM 2021

8TH SUMMIT OF THE HEADS OF STATE OF THE
COOPERATION COUNCIL OF TURKIC SPEAKING STATES
ISTANBUL, 12 NOVEMBER 2021

İçindekiler

TAKDİM / <i>Binali YILDIRIM</i>	8
ÖNSÖZ / <i>Prof. Dr. Muhittin ŞİMŞEK</i>	10
1. GİRİŞ	13
2. ANARŞİK ULUSLARARASI SİSTEM VE TÜRK DÜNYASI.....	17
3. TÜRK DÜNYASI BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ	27
3.1. Türk Dünyasına Etki Eden Güç İlişkileri.....	30
3.2. Türk Dünyası Güvenlik Sorunları	32
4. TÜRK DÜNYASINDA ÇOĞULCU GÜVENLİK TOPLULUĞU: TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI	37
5. TDT VE TÜRK DEVLETLERİ ARASINDAKİ İŞBİRLİĞİNİN GÜVENLİK BOYUTU.....	45
5.1. Sistemik Güvenlik.....	46
5.2. Terörizmle Mücadele	48
5.3. Askeri Güvenlik	51
6. SONUÇ.....	55
7. KAYNAKLAR	57

Binali YILDIRIM

TDT Aksakallar Konseyi Başkanı

TAKDİM

Küresel sistemde jeopolitik kırılmalar meydana gelmekte, zenginlik batıdan doğuya doğru hicret etmekte, dünyanın eksenini Asya'ya kaymaktadır. Bu şartlar altında Türk dünyasına olan ilgi günden güne artmaktadır. Kafkaslar, Orta Asya, Anadolu coğrafyası zengin kaynakları, verimli ve mümbit toprakları, üretim kapasitesi, sosyal ve beşeri sermayesi ile cazibe merkezine dönüşmektedir.

Türk Devletleri Teşkilatı, Avrasya'nın doğusundan batısına uzanan geniş bir coğrafyada ortak dili, tarihi ve kültürü paylaştığı gibi ortak refah, istikrar ve kalkınma alanı kurma

konusunda aynı idealleri ve çıkarları paylaşan devletlerin kurmuş oldukları bölgesel bir işbirliği örgütüdür. Gücünü Türk halklarının kardeşlik bağlarından, köklü geçmişinden, zengin kültürel mirasından alan bu yapı üye ülkeler arasındaki siyasi, ekonomik ve insani bağlarının güçlenmesine hizmet ettiği gibi sürdürülebilir bölgesel barış ve istikrarın sağlanmasına da katkı sağlamaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı tarih boyunca güç mücadelelerinin yaşandığı, hegemon güçlerin çıkarlarının çatıştığı rekabet sahası olarak nitelendirilen bir bölgede, bölge devletlerinin kendi iradeleri ve çabalarıyla başlattıkları bir girişimdir.

Demokrasi, insan hakları, şeffaflık gibi evrensel değerler yanında eşitlik, egemenliklerin desteklenmesi, iç işlerine saygı ve karşılıklı çıkar gibi uluslararası ilişkilerin temel ilkelerine dayanan bir işbirliği mekanizmasıdır. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı meydan okumalar ve fırsatlara karşı birlikte hareket ederek riskleri azaltmak, faydaları çoğaltma anlayışıyla başlayan işbirliği süreci kısa zaman içerisinde güçlü bir kurumsal kimlik kazanmıştır.

12 Kasım 2021 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen Sekizinci Türk Devletleri Teşkilatı zirvesi Türk devletleri arasındaki işbirliğini yeni bir boyuta taşımıştır. Türk devletlerinin bağımsızlıklarının 30. yıl dönümünün kutlandığı, Türk Devletleri Teşkilatı'nın hizmet binasının açılışının yapıldığı,

Türk dünyası 2040 vizyon belgesinin kabul edildiği, Türkmenistan'ın gözlemci statüsünde örgüte üye olduğu İstanbul Zirvesi sırasında Türk Devletleri Teşkilatı Aksakallar Konseyi Başkanlığı görevi sahsıma tevdi edildi. "Yedi devlet bir millet" şiarıyla, "dilde fikirde işte birlik" ideali doğrultusunda bu onurlu vazifeyi layıkıyla yerine getirmek için çalışmalarımızı devam ettirmekteyiz. Elinizdeki bu rapor güvenlik alanında Türk dünyasının sahip olduğu potansiyele ışık tutmaya matuf olarak hazırlanmıştır. Başta Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Prof. Dr. Muhittin Şimşek olmak üzere, raporun müelliflerine ve emeği geçen tüm arkadaşlarıma şükranlarımı sunar, faydalı olmasını temenni ederim.

Prof. Dr. Muhittin ŞİMŞEK

Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı

ÖNSÖZ

“**B**irlikte Güçlüyüz” düsturu Türk Devletleri Teşkilatı’nın temel çalışma ilkesidir. Bu ifade sadece motive edici bir slogandan ibaret değildir. Türk Devletleri Teşkilatı üyelerinin her biri öncelik verdiği alanlar ve bu alanlardaki gelişmişlikleri ile birbirlerini tamamlayan ülkelerdir. Özellikle Covid 19 Pandemisi ile birlikte başlayan sistemsel dönüşümler ve bu süreçte meydana gelen Afganistan’da İkinci Taliban İktidarı, Azerbaycan’ın 44 Günlük Vatan Muharebesi, Rusya-Ukrayna Savaşı gibi bölgesel gelişmeler Türk Devletleri Teşkilatı üyeleri arasındaki dayanışma ve yardımlaşmayı daha

önemli hale getirmiştir. Türk Devletleri Teşkilatı tüm olumsuzluklara rağmen pozitif gündem oluşturmayı ve üye devletler arasındaki işbirliğini çeşitlendirerek derinleştirmeyi başarabilen bir örgüttür. 12 Kasım 2021 tarihinde İstanbul’da düzenlenen TDT 8. Zirvesi’nde kabul edilen “Türk Dünyası 2040 Vizyonu” örgütün gelişiminde yeni bir dinamizm sağlamıştır.

İstanbul Zirvesi’nin ardından TDT Aksakallar Konseyi örgütün kurumsal yapısı içerisinde daha önemli sorumluluklar ve işlevler üstlenen bir organ haline dönüşmüştür. Türkiye ak-sakalı Binali Yıldırım’ın TDT Aksakallar

Konseyi başkanlığını üstlenmesi, Türkmenistan eski devlet başkanı Gurbanguli Berdimuhammedov'un Türkmenistan Aksakalı olarak çalışmalara dâhil olması Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ı temsil eden aksakalların da başarı hikâyeleriyle öne çıkan devlet adamları olması Aksakallar Konseyi'nin rolünü ve etkinliğini güçlendiren işaretler olmuştur.

“Birbirini Tamamlayan Ortaklık” (Integrative Partnership) Projesi, TDT Aksakallar Konseyi ile Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü tarafından ortaklaşa yürütülen bir çalışmadır. Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırmalar Enstitüsü, genelde Avrasya Bölgesi'ne, özelde bu bölgede yoğun olarak yaşayan Türk dili konuşan devlet ve topluluklara ilişkin bilimsel araştırmalar yapmak ve stratejik öneriler geliştirme amacıyla kurul-

muştur. Avrasya Araştırma Enstitüsü; ekonomi, finans, enerji, uluslararası ilişkiler, güvenlik, ulaşım, teknoloji, eğitim, kültür, sanat, dil, din, felsefe, sosyoloji, siyaset, tarih, arkeoloji ve çevre konularında, uluslararası düzeyde tanınan, önemli araştırma kuruluşlarından biridir. Enstitü, 2018'de Küresel Düşünce Kuruluşları Endeksi'ne girmiştir. İlerleyen yıllarda ise bu sıralamada yerini daha da yükseltmiştir.

Alanında uzman kıdemli memurlar ve akademisyenler tarafından hazırlanan bu raporlar Türk Dünyası 2040 Vizyonu hedeflerine erişilmesi doğrultusunda planlanmıştır. Aksakallar Konseyi Başkanı Sayın Binali Yıldırım'ın himayeleri çalışmalarımızda bize yol göstermiş ve güç katmıştır. Başta yazarlarımız olmak üzere emek veren tüm arkadaşlarımıza teşekkür eder, hayırlara vesile olmasını dilerim.

1. | GİRİŞ

Türk devletleri 1992 yılından itibaren bir araya gelmeye başlamıştır.

- 1992 -2010 yılları arası “Türkçe Konuşan Devletler Devlet Başkanları Zirveleri” formatında bir araya gelmişlerdir.
- 2009 yılında imzaladıkları Nahçıvan Anlaşmasıyla zirvelere 2010 yılından itibaren kurumsal bir statü kazandırmış ve “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi” (Türk Keneşi - Türk Konseyi) kurulmuştur.
- 2021 yılında İstanbul’da düzenlenen 8. Zirve Toplantısında “Türk Devletleri Teşkilatı” (TDT) adını almıştır. (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye ve Özbekistan TDT üyesiyken, Macaristan ve Türkmenistan* gözlemci üyelerdir.)

* Türkmenistan’ın tarafsız ülke statüsü gözlemci üye olmasının temel sebeplerindedir.

1. GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Orta Asya ve Kafkasya üzerinde Türk devletleri bağımsızlıklarını kazanmıştır. Böylece daha öncesinde bağımsız bir devlet olan Türkiye'yle birlikte Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan uluslararası sistemde Türk devletleri olarak yerlerini alarak Türk Dünyasını meydana getirmişlerdir. Sahip oldukları ortak dil, tarih, kültür ve coğrafya paralelinde Türk devletleri 1992 yılından itibaren bir araya gelmeye başlamıştır. 1992 yılından 2010 yılına kadar "Türkçe Konuşan Devletler Devlet Başkanları Zirveleri" formatında bir araya gelen Türk devletleri, 2009 yılında imzaladıkları Nahçıvan Anlaşmasıyla zirvelere 2010 yılından itibaren kurumsal bir statü kazandırmış ve "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi"ni (Türk Keneşi - Türk Konseyi) kurmuşlardır. Türk Konseyi ise 2021 yılında İstanbul'da düzenlenen 8. Zirve Toplantısında "Türk Devletleri Teşkilatı" (TDT) adını almıştır. Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye ve Özbekistan TDT üyesiyken, Macaristan ve Türkmenistan¹ gözlemci üyelerdir. TDT çatısı altında Türk devletleri paylaştıkları ortak değerlere dayalı işbirliği ve dayanışmanın altını çizmekte ve Türk Dünyası çıkarlarını etkileyen meseleler kapsamında müşterek bir tutum geliştirmeyi amaçlamaktadır (TDT 8. Zirve Bildirisi, 2021: 1). Türk devletlerinin işbirliği gerçekleştirmeyi amaçladığı alanlardan birisi güvenlik meseleleridir. Bu doğrultuda TDT üyeleri ortak çıkarlarla alakalı güvenlik meselelerinde eşgüdümlü politikalar izlemek yönünde iradelerini belirtmişlerdir (TDT 8. Zirve Bildirisi, 2021: 3).

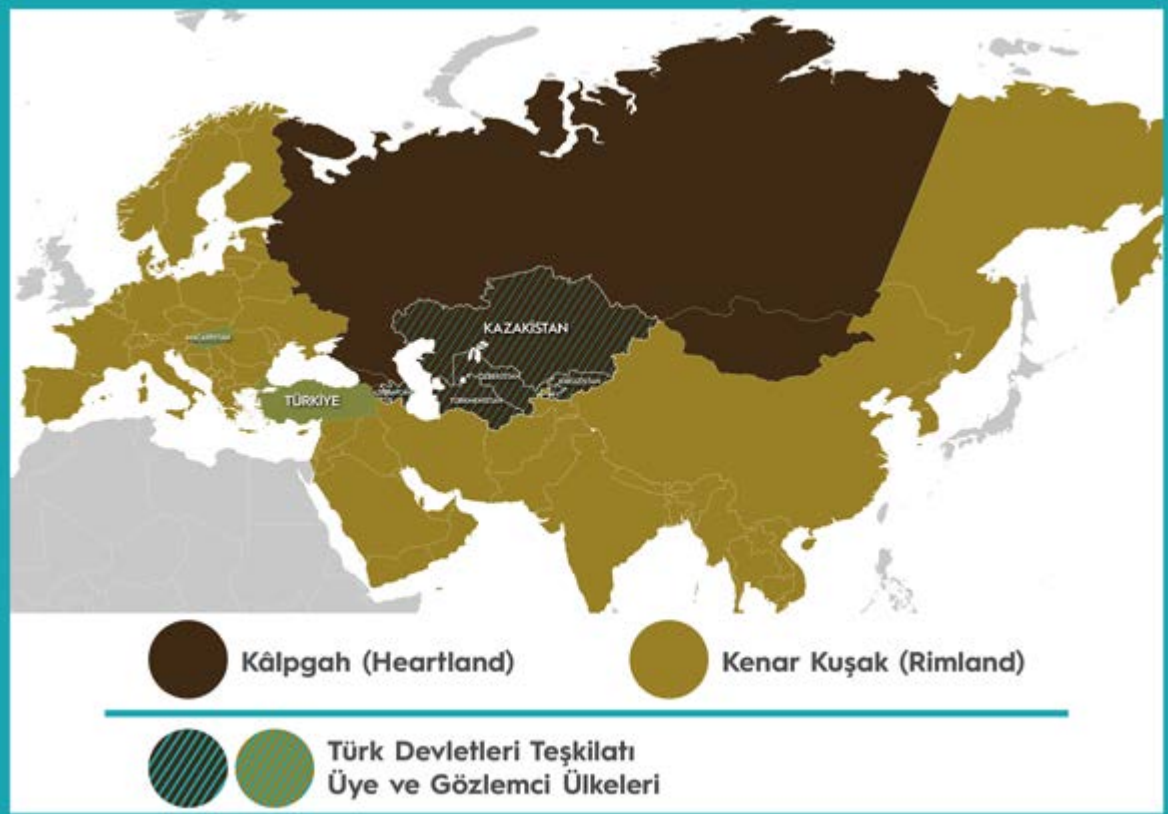
Diğer taraftan Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından uluslararası sistem yapısal bir dönüşüm içerisine girmiştir. Nitekim sistemde Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin en büyük rakibi Sovyetler Birliği dağılmış ve Sovyet hâkimiyeti altında kalan bölgelerde güç boşluğu meydana gelmiştir. Bu bölgelerden birisi arz ettiği jeopolitik önem ve sahip olduğu zengin doğal kaynaklarla Türk Dünyasıdır. Hal böyleyken Türk Dünyası süper güçler arasında uluslararası sistemik güç rekabetinin yoğun bir şekilde yaşandığı bölgelerden birisi haline gelmiştir. Bu durum Soğuk Savaş sonrasında bağımsızlıklarını yeni kazanmış Türk devletleri açısından güvenlik riskleri açığa çıkarmaktadır. Bunun üzerine etnik meseleler, sınır ihtilafları, sınır aşan suların paylaşımı üzerinde anlaşmazlıklar, dini istismar eden terör örgütlerinin varlığı gibi Türk devletlerinin ortak sahip olduğu güvenlik sorunları da mevcuttur. Türk devletlerinin paylaştıkları bu risk ve sorunlar Türk Dünyasını bir bölgesel güvenlik kompleksi haline getirmektedir.

Buradan hareketle, eldeki bu çalışma Türk Dünyasını bir bölgesel güvenlik kompleksi olarak ele almakta ve bölge içerisindeki ortak güvenlik sorunlarının TDT çatısı altında

1 Türkmenistan'ın tarafsız ülke statüsü gözlemci üye olmasının temel sebeplerindedir.

çoğulcu bir güvenlik topluluğu anlayışıyla çözüme kavuşturulabileceğini iddia etmektedir. Bu kapsamda çalışmanın ilk bölümü anarşik uluslararası sistem içerisinde Türk Dünyasının yüzleşmek zorunda kaldığı sistemik güvenlik sorunlarını ortaya koymaktadır. İkinci bölümde sistemik güvenlik sorunlarına ilaveten Türk devletlerinin her birinin ortak biçimde karşı karşıya kaldığı Türk Dünyası bölgesine has güvenlik sorunları tespit edilecek ve bunların Türk devletleri arasında oluşturduğu karşılıklı güvenlik bağımlılığı irdelenecektir. Ardından TDT marifetiyle Türk Dünyasında meydana gelmesi muhtemel çoğulcu güvenlik topluluğu potansiyeli tartışılacaktır. Son bölümde ise TDT çatısı altında Türk Dünyasının güvenlik ve emniyetinin nasıl güçlendirilebileceğine dair Türk devletlerinin yapabileceği katkılar değerlendirilecektir.

2.

ANARŞİK ULUSLARARASI SİSTEM VE

TÜRK DÜNYASI

Uluslararası sistemdeki süper güçlerin Türk Dünyası bölgesi üzerinde çatışan çıkarları doğrultusunda temel anlaşmazlık alanları şunlardır:

- Petrol ve doğalgaz boru hatlarının güzergâhları
- İktisadi ve stratejik değere sahip hammaddeler üzerinde imtiyaz sahibi olma
- Yabancı askeri üsler yerleşimi
- Silah tedariki, askeri eğitim ve petrol ve doğalgaz keşfi gibi alanlarda Türk devletleriyle uzun süreli anlaşmalar yapılması
- Türk devletlerinin hangi süper gücün güdümündeki uluslararası örgütlere taraf olacağı konusu

Bu süper güç rekabeti dolayısıyla Orta Asya ve Kafkasya'yı içine alan Türk Dünyası bölgesi küresel egemenlik mücadelesinin önemli ihtilaf alanlarından birisi haline gelmiştir. Bu durum bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan Türk devletleri açısından her birinin benzer biçimde paylaştığı kendilerine has güvenlik riskleri açığa çıkarmaktadır.

2. ANARŞİK ULUSLARARASI SİSTEM VE TÜRK DÜNYASI

Egemen devletler günümüzde halen uluslararası sistemin temel aktörleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Egemen devletlerin birincil önceliği ise egemenliklerini muhafaza etmek ve bu doğrultuda güvenliklerini garanti altına almaktır. Bunun temel nedeni devletlerin aralarındaki etkileşimin doğasında belirsizlik ve korku unsurlarının mevcut olmasıdır. Nitekim uluslararası sistem 'anarşik' bir yapıya sahiptir (Waltz, 1979: 103; Mearsheimer, 2001: 30). Anarşik yapı temelde egemen devletlerin üzerinde onların davranışlarını ve ilişkilerini düzenleyen üst bir otoritenin olmadığı anlamına gelmektedir. Haliyle, devletler birbirlerine saldırdıkları ya da birbirlerinin bağımsızlıklarına kast ettikleri durumlarda onları bu eylemlerden alıkoyacak herhangi merkezi bir otorite mevcut değildir (Waltz, 1979: 103-104; Grieco, 1988: 497-498; Mearsheimer, 2001: 30).

Bunun yanında devletler (özellikle süper güçler), birbirlerinin bekalalarına tehlike oluşturacak düzeyde askeri kapasiteye sahip birimlerdir (Mearsheimer, 2001: 30). Zaten siyasi manada bu yüzden egemen olabilmektedirler. Başka bir ifadeyle devletler birbirleri açısından potansiyel olarak tehlike arz etmektedirler. Bu potansiyelin fiiliyata geçeceği yani devletlerin birbirlerine saldıracakları hususunda bir kesinlik yoktur. Ancak devletlerin birbirlerine saldırmayacakları veyahut birbirlerinin bağımsızlıklarına kast etmeyeceklerine dair de herhangi bir garanti söz konusu değildir (Mearsheimer, 2001: 31). Dolayısıyla uluslararası sistemde devletlerin mevcut ve gelecekteki niyetleri hakkında ister istemez bir belirsizlik meydana gelmektedir. Belirsizlikle karşı karşıya kalan devletlerin ilişkilerinde şüphe ve korku unsurları hâkim olmaktadır. Bu durum devletleri güvenliklerini sağlamak ve bağımsızlıklarını garanti altına almak noktasında başkalarına bel bağlamaktan ziyade kendi kendilerine yetme (*self-help*) davranışına yönelmektedir (Waltz, 1979: 105 ve 107; Mearsheimer, 2001: 30-31). Kendi kendine yetme davranışına yönelen devletler doğal olarak uluslararası sistemdeki güç dağılımını yakından izlemekte ve diğer devletlere göre nispi güçlerini mümkün olan en yüksek seviyeye çıkarmaya çabalamaktadırlar (Grieco, 1988: 498; Mearsheimer, 2001: 3, 21 ve 34). Bunu yaparken sadece kendi güçlerini artırmaya çalışmakla kalmayıp, diğerlerinin de benzer biçimde güçlerini engelleme yönünde gayret göstermektedirler (Gilpin, 1981: 87-88; Grieco, 1988: 498; Mearsheimer, 2001: 3 ve 35).

Uluslararası sistemde süper güçler olarak tanımlanan ve devasa iktisadi, askeri ve siyasi kaynaklara sahip devletler anarşik yapının etkileriyle daha yoğun biçimde karşı karşıya kalmaktadır. Zira süper güçlerin sahip oldukları materyal kapasite onları birbirleri aç-

sından her alanda yaşamsal tehlike haline getirmektedir. Böylece süper güçlerin anarşik uluslararası sistem içerisinde yüzleştiği belirsizlik ve korku unsuru daha da artmaktadır. Bu yüzden süper güçlerin kendi kendine yetme davranışı bağlamında güçlerini artırma arayışları şiddetli bir hâl almaktadır. Öyle ki bir süper gücün güvenliğini garanti almak adına güç arayışı sadece küresel hegemonya elde ettiği zaman nihayete ermektedir (Mearsheimer, 2001: 34-35). Burada küresel hegemon, diğer tüm devletlere tahakküm edecek ölçüde güçlü, dolayısıyla uluslararası sistem içerisinde bir düzen inşa etme ve sürdürme konusunda hâkim bir pozisyonda olan devlet manasına gelmektedir (Gilpin, 1981: 29; Wolforth, 1993: 12-14; Mearsheimer, 2001: 40).

Mearsheimer'dan (2001: 41, 84 ve 140-141) hareketle nükleer dengenin varlığı ve aşılması güç okyanusların mevcudiyeti nedeniyle günümüzde bir devletin küresel hegemonyaya erişmesi imkânsız olmasa bile çok zordur. Bundan dolayı süper güçler belirli bir coğrafi bölgeyi tahakküm altına alan bölgesel hegemonyayı hedefleyebilmektedir. Mearsheimer'a (2001: 40-41) göre uluslararası sistemde sadece ABD içerisinde bulunduğu Amerika kıtasında ya da Batı yarımkürede bölgesel hegemonya sahibidir. ABD bu yüzden esasen olmasa da küresel hegemon olarak lanse edilmektedir. Bu bakımdan ABD diğer bölgelerde de hegemonya hedeflemekte, bu mümkün değilse diğerlerinin herhangi bir bölgesel hegemonyaya ulaşmasını engellemeye çalışmaktadır. Hal böyleyken, süper güçler bölgesel hegemonyayı hedeflerken aynı zamanda diğerlerinin bölgesel hegemonyaya erişmesini engellemeye çabalamaktadır. Bu durum küresel boyuttaki rekabetin bölgesel düzlemlere yansımaları beraberinde getirmekte ve uluslararası sistemde bir nevi alt sistemleri teşkil eden bölgelerin önemini artırmaktadır.

Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından önemi artan bölgelerden birisi Orta Asya ve Kafkasya'yı içine alan Türk Dünyası bölgesidir. Soğuk Savaş döneminde Türkiye dışında kalan Türk Dünyasında Sovyetler Birliği bölgesel hegemon pozisyonundayken, Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgeyi tek başına tahakkümü altına alan bir bölgesel hegemon kalmamıştır. Böylece güç boşluğu meydana gelen Türk Dünyası bölgesinde deyim yerindeyse bir süper güç rekabeti baş göstermiştir. Sistemik bağlamda bölgesel hegemonya mücadelesi görmezden gelindiğinde dâhi, Türk Dünyası devletlerinin sahip olduğu başta petrol ve doğal gaz gibi zengin doğal kaynaklar ve Avrasya'nın merkezinde yer alan jeopolitik konum göz önüne alındığında bölge üzerinde cereyan eden süper güç rekabeti şaşırtıcı bir durum olmaktan uzaktır. Nitekim 2020 yılı itibariyle Kazakistan, Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın sahip olduğu toplam kanıtlanmış petrol rezervleri yaklaşık 38,2 milyar varil düzeyindedir. Bu düzey tüm dünyada kanıtlanmış toplam petrol rezervlerinin yaklaşık yüzde 2,2'sine denk gelmektedir. Bu rezervler içerisinde Kazakistan'ın sahip olduğu 30 milyar varil düzeyindeki kanıtlanmış petrol rezervi dikkat çekici bir husustur. Kazakistan sahip olduğu bu düzeyle dünyada kanıtlanmış toplam petrol rezervlerinin yaklaşık yüzde 1,7'sine sahiptir. Bunun yanında Kazakistan, Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan 2021 yılında dünya petrol üretiminin yüzde 3,4'ünü gerçekleştirmiştir. Doğalgaz açısından bakıldığında 2020 yılı itibariyle Kazakistan,

Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın sahip olduğu toplam kanıtlanmış doğal gaz rezervleri yaklaşık 19,2 trilyon metre küp düzeyindedir. Buna göre bu dört Türk devleti dünyada kanıtlanmış toplam doğalgaz rezervlerinin yaklaşık yüzde 10,1'ine sahiptir. Doğalgaz bağlamında sahip olduğu 13,6 trilyon metre küplük rezerv ile Türkmenistan öne çıkmaktadır. Türkmenistan dünyada kanıtlanmış toplam doğalgaz rezervlerinin yaklaşık yüzde 7,2sine sahiptir (British Petroleum, 2021; British Petroleum, 2022).

Jeopolitik konum açısından bakıldığında ise Türk Dünyasının merkezini teşkil ettiği Avrasya bölgesi dünyanın önemli rekabet alanlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki klasik jeopolitik kuramlarında Avrasya bölgesi dünya hâkimiyeti açısından merkezi bir yere sahiptir. Bu doğrultuda, Kara Hâkimiyet Kuramı'nın mimarı Mackinder (1962 [1919]: 262) Avrasya'yı Kâlpğah (Heartland) olarak tanımlamıştır. Buna göre Avrasya kendi kendine yetebilecek ve bunun yanında tüm dünya üzerinde güç merkezi teşekkül edebilecek bir bölge olarak tasvir edilmiştir. Avrasya bölgesi Mackinder'in Kara Hâkimiyet Kuramı'nın karşıtı olan Spykman'ın Kenar Kuşak Kuramı'nda da önem arz etmektedir. Kenar Kuşak Kuramı'na göre Avrasya bölgesi yine merkez olarak tasvir edilirken, bu merkezin etrafının tahakküm altına alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır (Spykman, 1942: 43). Diğer taraftan, Soğuk Savaş boyunca Sovyetler tarafından kontrol altında tutulan Avrasya Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Brzezinski (1997) tarafından üzerinde süper güç rekabetini barındıran bir nevi "Büyük Satranç Tahtası" olarak nitelenmiştir. Buna göre Sovyetler

Birliği'nin dağılmasının ardından Avrasya bölgesi ABD açısından en mühim jeopolitik armağan olmuştur. Son bin yılın neredeyse yarısı, dünya siyasetinde Avrasyalı güçlerin baskın olmasına tanık olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ise artık Avrasya'da Avrasyalı olmayan bir gücün baskın olması fırsatı doğmuştur. Bu bakımda Brzezinski'ye (1997: 30) göre ABD'nin küresel üstünlüğü doğrudan Avrasya'daki hâkimiyetinin ne kadar ve nasıl bir etkiyle sürdürüleceğine bağlıdır.

Buradan hareketle, Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrasya bölgesi üzerinde süper güç mücadelesi sistemik bir çıktı olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna Avrasya'nın zengin doğal kaynakları ve jeopolitik konumu gibi kendine has özellikleri de eklendiğinde bölgede boşalan bölgesel hegemon pozisyonu için süper güçler açısından hem fırsatlar hem de riskler açığa çıkarmaktadır. Nitekim boşalan bölgesel hegemon pozisyonu sistemdeki süper güçler açısından bu pozisyonu doldurmak için belki de tarihin akışında her zaman ortaya çıkmayacak bir fırsat yaratmaktadır. Diğer taraftan, ortaya çıkan bu fırsatı değerlendirmek isteyen diğer süper güçlerin Avrasya'da bölgesel hegemonyaya yönelik faaliyetleri kaçınılmaz biçimde riskler ve tehditler barındıracaktır. Dolayısıyla uluslararası sistemin anarşik yapısının ortaya çıkardığı etkiler, Soğuk Savaş sonrası ortamda Avrasya'da deyim yerindeyse ABD, Rusya ve Çin arasında bir süper güçler rekabetini çağırılmaktadır.

Avrasya'nın merkezinde Orta Asya ve Kafkasya'yı içine alan Türk Dünyası bölgesi, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bugüne meydana gelen uluslararası sistemik rekabetle yüzleşmek durumunda kalmıştır. Bu durum Türk Dünyasını teşkil eden Türk devletlerinin güvenlikleri açısından kaçınılmaz biçimde önemli sonuçlar doğurma potansiyeli taşımaktadır. Her şeyden önce Türkiye dışındaki Türk devletleri (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan) Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını henüz kazanmıştır. Bu nedenle bu devletler henüz kazandıkları egemenliklerini ve bağımsızlıklarını korumak hususunda özellikle ihtimam göstermektedir. Nitekim Türk Dünyası bölgesel alt uluslararası sistemi Sovyetler Birliği'nin tek kutup hatta egemen olduğu hiyerarşik bir yapıdan, sistemdeki süper güçlerin nüfuz etmek hususunda rekabet halinde olduğu çok parçalı bölgesel bir anarşik sisteme dönüşmüştür. Bu sistemde yeni Türk devletleri bağımsızlıklarını korumayı öncelerken, süper güçler kendi çıkarlarını gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

Detaylarına inildiğinde Soğuk Savaş sonrası dönem ABD açısından tarihte ilk defa bölgeye nüfuz edebilme fırsatı ortaya çıkarmıştır. ABD açısından Türk devletleri üzerinde elde edeceği etki zengin enerji kaynaklarının kontrolü ve bunların Batı'ya arzının sağlanması açısından önem arz etmektedir. Bununla birlikte özellikle Afganistan'dan kaynaklanan ve İslam dinini istismar eden radikal hareketlerin önlenmesi ve bölgeye sirayet etmemesi ABD'nin öncelik verdiği meselelerdir (Menon, 2003: 189-191; Rumer, 2007: 32-36 ve 39-43; Magen ve Bagno-Moldavsky, 2010: 120-121).

Rusya ise bölgeyi kendisine ait doğal etki alanı olarak görmekte ve eskiden sahip olduğu nüfuzu yeniden sağlamak istemektedir. Bu açıdan Rusya, diğer süper güçlerin Türk devletleri ve hatta eski Sovyet coğrafyası üzerinde elde edeceği nüfuzu ulusal güvenliğine

karşı tehdit olarak algılamaktadır. Bu hususta gerekli gördüğünde kuvvet kullanmaktan dahi çekinmemektedir. Rusya'nın NATO'ya katılmaları gündeme gelmeleri üzerine 2008 yılında Gürcistan'a ve 2022 yılında Ukrayna'ya askeri müdahaleleri bu durumun örnekleri olarak karşımızdadır. Bununla birlikte Rusya, Türk devletleri üzerinde sağlayacağı nüfuzu Soğuk Savaş sonrası zedelenen süper güç imajının yeniden tesis edilmesi noktasında önemli görmektedir. Rusya'nın Türk Dünyası üzerinde ayrıca ekonomik çıkarları da bulunmaktadır. Türk Dünyasının sahip olduğu enerji kaynaklar ve başta uranyum gibi diğer stratejik ve iktisadi değere sahip mineraller üzerinde nüfuz sahibi olmak Rusya'nın çıkarları dâhilindedir. Rusya'nın önceliği petrol ve doğal gazın Batı'ya arzında kendisinin boru hattı güzergâhı dışında bırakılmaması, dolayısıyla Türk Dünyasındaki enerji kaynaklarının Rusya üzerinden uluslararası pazarlara aktarılmasıdır. Amaç Türk devletlerinin Rusya'ya enerji ihracı hususunda rakip olamaması ve Batılı ithalatçıların Rusya üzerinden Türk Dünyası enerji kaynaklarına ulaşmasıdır. Öte yandan, Rusya da ABD gibi radikal hareketlerin Türk Dünyasına sirayet etmesinin önlenmesi konusuna önem vermektedir. Nitekim Rusya içerisinde kayda değer bir Müslüman topluluğu bulunmaktadır. Radikal hareketlerin Rusya içerisindeki Müslüman nüfusla teması ciddi bir güvenlik tehlikesi teşkil etmektedir. Bu bağlamda Rusya Türk devletlerini ulusal güvenliği açısından deyim yerindeyse bir tampon bölge olarak görmektedir (Menon, 2003: 191-194; Trenin, 2007: 81-84 ve 90-111; Magen ve Bagno-Moldavksy, 2010: 116-120).

Kaynak: Elnur İSMAYILOV, Türkan BUDAK

Diğer taraftan Çin, büyüyen ekonomisi paralelinde artan enerji ihtiyaçları doğrultusunda Türk Dünyasıyla ilişkilerini geliştirmek istemektedir. Bu doğrultuda Çin, Türk Dünyası bölgesinden ülkesine boru hatları inşalarını öncelemektedir. Nitekim 2010 yılında Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve Çin arasında 1833 km. uzunluğunda Türkmenistan-Çin doğalgaz boru hattı faaliyete geçmiştir. Bu boru hattı bölgede Rusya'yı dışarıda bırakan ilk enerji kaynağı nakil hattı olması bakımından kayda değer bir gelişmedir. Bunun yanında Türk Dünyası, üreten Çin ekonomisi için hem bir pazar hem de coğrafi açıdan Batı pazarlarına kara yoluyla ulaşmak açısından bir köprü işlevi görmektedir. Ayrıca içerisindeki Türk devletleriyle komşu Türk ve Müslüman nüfusun varlığından ötürü Çin, Türk Dünyasıyla ilişkilere hayati önem atfetmektedir. Çin tarafından barındırıldığı bu nüfusa Türklük ve İslamiyet ile fikirlerin sirayet etmesi bir ulusal güvenlik tehdidi olarak görülmektedir. Afganistan'dan kaynaklanan radikal hareketlerin bölgede etkili olma potansiyeli Çin'in algıladığı tehdidin seviyesini yukarıya çıkarmaktadır. Öte yandan ABD liderliğinde Batılı güçlerin bölgeye yerleşmesi Çin açısından istenmeyen bir durumdur. Bu yüzden Çin ve Rusya arasında ABD'nin bölgeye nüfuzunu engellemek amacıyla geçici bir işbirliği olduğunu söylemek mümkündür. Ancak gelecekte Rusya ve Çin'in bu işbirliğinin nereye evrileceği hususunda soru işaretleri mevcuttur. Zira Rusya ve Çin arasında Türk Dünyasının enerji kaynakları, değerli mineralleri ve artan ekonomik dinamizmi üzerinde etki sahibi olma noktasında ayrıca bir rekabet mevcuttur (Menon, 2003: 197-199; Zhao, 2007: 138-151; Magen ve Bagno-Moldavsky, 2010: 123-124).

Özetlemek gerekirse, uluslararası sistemdeki süper güçlerin Türk Dünyası bölgesi üzerinde çatışan çıkarları doğrultusunda temel anlaşmazlık alanları şunlardır (Rywwin, 2013: 267-268):

- 1) Petrol ve doğalgaz boru hatlarının güzergâhları
- 2) İktisadi ve stratejik değere sahip hammaddeler üzerinde imtiyaz sahibi olma
- 3) Yabancı askeri üsler yerleşimi
- 4) Silah tedariki, askeri eğitim ve petrol ve doğalgaz keşfi gibi alanlarda Türk devletleriyle uzun süreli anlaşmalar yapılması
- 5) Türk devletlerinin hangi süper gücün güdümündeki uluslararası örgütlere taraf olacağı konusu

Bu süper güç rekabeti dolayısıyla Orta Asya ve Kafkasya'yı içine alan Türk Dünyası bölgesi küresel egemenlik mücadelesinin önemli ihtilaf alanlarından birisi haline gelmiştir. Bu durum bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan Türk devletleri açısından her birinin benzer biçimde paylaştığı kendilerine has güvenlik riskleri açığa çıkarmaktadır. Uluslararası sistemik risklerin yanı sıra Türk devletlerinin kendi aralarında etnik çatışma riski, sınır ihtilafı, sınır aşan suların paylaşımı üzerindeki anlaşmazlıklar gibi güvenlik sorunları mevcuttur. İlaveten bölgede radikal hareketlerin mevcudiyeti ve narkotikle ilgili sınır aşan organize suç örgütlerinin faaliyetleri Türk Dünyası devletlerinin tümünü tehdit etmekte-

dir. Bu unsurlar bir araya geldiğinde Türk Dünyasını oluşturan Türk devletleri arasında bir karşılıklı güvenlik bağımlılığı ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle Türk Dünyası içerisinde devletlerin karşılaştıkları güvenlik sorunları birbirlerini hesaba katmadan tam manasıyla anlaşılammakta ve bu sorunların çözümü tüm bölge devletlerin iştiraki olmadan mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla Türk Dünyası bölgesi uluslararası sistemdeki diğer alt bölgelerden güvenlik riskleri bağlamında farklılaşarak kendine has bir 'bölgesel güvenlik kompleksi' meydana getirmektedir. Türk Dünyası bölgesel güvenlik kompleksinin karakteristiğinin ve özelliklerinin anlaşılması Türk devletleri arasında ortaya çıkacak güvenlik işbirliği imkânları ve faydalarının tespiti açısından kıymetli olacaktır.

TÜRK DÜNYASI

3.

BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ

Bir bölgesel güvenlik kompleksi özü itibariyle anarşik bir bölgesel sistem ihtiva etmektedir. Anarşik yapının etkileri dışında kompleksi meydana getiren devletler arasında etnik, dini, kültürel coğrafi ve tarihsel faktörlere dayalı karşılıklı güvenlik bağımlılığı ilişkileri mevcuttur. Buradan hareketle, bir bölgesel güvenlik kompleksinin karakteristiğini şekillendiren iki unsur vardır. Bunlar:

- Bölgesel ölçekte cereyan eden güç ilişkileri ve
- Bölgede bulunan devletler arasındaki hasımlık-hısımlık kalıplarıdır

3. TÜRK DÜNYASI BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ

Anarşik uluslararası sistem içerisinde devletlerin güvenlik kaygıları esasta kendilerinden kaynaklanan veyahut devlet analiz düzeyinde vuku bulan dinamiklerden ötürü değil, devlet düzeyi üzerinde sistemik dinamiklerle ilişkili ortaya çıkmaktadır. Süper güçler² dışındaki diğer devletler açısından ortaya çıkan güvenlik tehditleri genellikle yakın coğrafyalardan kaynaklanan ya da bölgesel alt sistemik dinamiklerle alakalı olmaktadır. Bu anlayış paralelinde bölgesel güvenlik kompleksi kuramı güvenlik mefhumunu devlet ve sistem analiz düzeyleri arasında anlam kazanan bölgesel dinamikler çerçevesinde ele almaktadır. Nitekim askeri ve siyasi risklerin meydana getirdiği güvenlik tehditleri coğrafi olarak birbirlerine yakın devletlerce uzak olanlara nazaran daha fazla etkili olmaktadır. Başka bir ifadeyle, tehditler uzun mesafelere kıyasla kısa mesafelerde daha hızlı yayılmaktadır. Dolayısıyla tehditler coğrafi olarak birbirlerine yakın devletleri güvenlik hususunda birbirlerine karşılık bağımlı hale getirmektedir.

Buradan yola çıkarak güvenlik çalışmaları literatüründe uluslararası sistemdeki bölgesel alt sistemleri güvenlik analizinin merkezine alarak, belirli bir coğrafi alan içerisindeki devletlerin arasında ortaya çıkan güvenlik odaklı karşılıklı bağımlılığın bölgesel güvenlik komplekslerini meydana getirdiği vurgulayan yaklaşımlar mevcuttur (Buzan 1983: 106; 2003: 141; Buzan ve Waever, 2003: 45). Buna göre bir bölge içerisinde “temel güvenlik algıları ve endişeleri, ulusal güvenlik sorunlarının birbirinden ayrı olarak makul bir şekilde analiz edilemeyeceği veya çözülemeyeceği kadar birbirine bağlı olan devletler kümesi bölgesel güvenlik kompleksi teşkil etmektedir” (Buzan 1983: 106). Daha sonra kurama sosyal inşacı bir nosyon ekleyen Buzan ve Waever (2003: 44) bölgesel güvenlik kompleksi tanımını “temel güvenlileştirme ve güvenlik-dışlaştırma süreçleri, ulusal güvenlik sorunlarının birbirinden ayrı olarak makul bir şekilde analiz edilemeyeceği veya çözülemeyeceği kadar birbirine bağlı olan devletler kümesi” şeklinde revize etmiştir.

Bir bölgesel güvenlik kompleksi özü itibariyle anarşik bir bölgesel sistem ihtiva etmektedir. Anarşik yapının etkileri dışında kompleksi meydana getiren devletler arasında etnik, dini, kültürel coğrafi ve tarihsel faktörlere dayalı karşılıklı güvenlik bağımlılığı ilişkileri mevcuttur. Buradan hareketle, bir bölgesel güvenlik kompleksinin karakteristiğini şekillendiren iki unsur vardır. Bunlar bölgesel ölçekte cereyan eden güç ilişkileri ve bölgede bulunan devletler arasındaki hasımlık-hısımlık kalıplarıdır (Buzan ve Waever, 2003: 49). Güç ilişkileri temelde kompleks içerisindeki güç dağılımını işaret etmektedir. Haliyle

2 Süper güçlerin sahip oldukları materyal kapasite marifetiyle güvenlik tehdidi algıları tüm dünya yanında vuku bulmaktadır (Buzan ve Waever, 2003: 46).

kompleksin ihtiva ettiği güç ilişkilerinin analizi bölgedeki güç dengesi ve denge üzerindeki kutup sayısını (tek kutup, çift kutup, üç kutup ya da çok kutup gibi) içermektedir. Bölgesel düzeyde güç ilişkilerinin analizi sadece bölge içerisindeki devletleri kapsıyor olabileceği gibi, bölgeye nüfuz eden süper güçleri de bölgesel güç dengesinde etkili olmaları hasebiyle hesaba katabilmektedir. Diğer taraftan salt güç ilişkilerine dayalı bir analiz kompleks içerisinde vuku bulan güvenlik tehditleri ve bu doğrultuda meydana gelen çatışma ve işbirliği potansiyelinin anlaşılması bakımından yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden kompleksi oluşturan devletlerin aralarındaki hasımlık-hısımlık kalıplarının ortaya konması elzemdir. Nitekim kompleksi teşkil eden devletler arasında güvenikleştirme süreçleri ve dolayısıyla karşılıklı güvenlik bağımlılığı kompleks dışında kalan devletlere kıyasla daha yoğun cereyan etmektedir (Buzan ve Waever, 2003: 4). Güvenikleştirme süreçleri etnik, dini, kültürel coğrafi ve tarihsel faktörlerle yakından ilişkili olmaktadır. Bu süreçler marifetiyle kompleks içerisindeki devletlerin aralarındaki dostane ve hasmane ilişkilerin ve hangi meselelerin güvenlik tehdidi olarak tanımlandığının ortaya konması mümkün olmaktadır. Böylece bölgesel güvenlik kompleksi içerisindeki karşılıklı güvenlik bağımlılığının hasımlık mı yoksa hısımlık mı üzerine inşa edildiği, dolayısıyla da çatışma ve işbirliği imkânları açığa çıkmaktadır.

Bölgesel güvenlik komplekslerinin sahip olduğu nitelikler doğrultusunda Türk Dünyası bölgesinin kendisine has bir güvenlik kompleksi teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim Türkiye dışında Türk Dünyasını teşkil eden devletler Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanmıştır. Bu devletlerin gerek Soğuk Savaş sonrası anarşik uluslararası sistemin ortaya çıkardığı gerek Sovyetler Birliği'nin bıraktığı sosyal, siyasi ve iktisadi mirasının etkisiyle her birinin benzer biçimde paylaştığı güvenlik sorunları mevcuttur. Bu güvenlik sorunları Orta Asya ve Kafkasya üzerinde yayılmış tüm Türk devletlerine sirayet etmekte ve hem aralarındaki ilişkileri hem de Türk Dünyası dışındaki devletlerle ilişkilerini etkilemektedir. Dolayısıyla Türk Dünyası bölgesi devletleri arasında güvenlik alanında karşılık bağımlılık ilişkisi mevcuttur. Türk Dünyasında karşılıklı güvenlik bağımlılığı güvenlik sorunlarının özünün anlaşılması ve çözümü noktasında tüm Türk devletlerinin iştirakini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda Türk Dünyası devletleri coğrafi bakımdan birbiriyle doğrudan ilişkili Orta Asya ve Kafkasya üzerinde yer almaktadır. Ancak bunun yanında Türk devletleri üzerinde oturdukları coğrafyayı sahip oldukları ortak tarihi ve kültürel miras, Türklük üzerine bina edilmiş olan etnisite ve dini inanış marifetiyle Türk Dünyası haline getirmektedir. Haliyle bu coğrafyada ya da bu coğrafya üzerinde meydana gelen güvenlik tehditleri tüm Türk devletlerince paylaşılmaktadır. Bu durum Türk Dünyasına bir bölgesel güvenlik kompleksi hüviyeti kazandırmaktadır.

Türk Dünyası bölgesel güvenlik kompleksinin hem karakteristiğini ortaya koymak hem de bu kompleks içerisinde karşılıklı güvenlik bağımlılığını anlamlandırmak açısından bölgesel ölçekte cereyan eden güç ilişkilerinin ve bölgede bulunan devletlerin aralarındaki hangi meselelerin güvenikleştirildiğinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

3.1. Türk Dünyasına Etki Eden Güç İlişkileri

Türk Dünyası bölgesel kompleksi içerisindeki güç ilişkileri temelde bölgeye nüfuz eden küresel süper güçleri işaret etmektedir. Nitekim bir önceki bölümde vurgulandığı üzere, Soğuk Savaş sonrası Türk Dünyası sahip olduğu zengin doğal kaynaklar ve jeopolitik konum dolayısıyla küresel süper güç rekabetinin yaşandığı bölgelerden birisi haline gelmiştir. Esasta ABD, Rusya ve Çin arasında cereyan eden bu rekabet Türkiye ve aynı zamanda Soğuk Savaş sonrası bağımsızlıklarını kazanmış olan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan açısından güvenlik riskleri açığa çıkarmaktadır. Zira bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan Türk devletleri öncelikli olarak Sovyetler Birliği tecrübesinin ardından egemenliklerini muhafaza etmek amacı taşımışlar ve ulus devletlerini kurma, inşa etme ve yaşatma politikalarını hayata geçirmişlerdir. Bu doğrultuda Türk devletleri gerek kendi aralarında gerek bölgeye nüfuz eden süper güçlerle ilişkilerinde egemenlikleri hususunda hassasiyet sahibi olmuşlardır. Bağımsızlıklarının ilk dönemlerinde iktisadi, siyasi ve askeri kapasitelerinin sınırlı olmasından ötürü Türk devletlerinin aralarında oluşturacağı işbirliği ve dayanışma platformları bu devletlerin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmek konusunda soru işaretleri barındırmıştır. Ayrıca tek başlarına egemenliklerini muhafaza etme deneyimi bir hayli az olan Türk devletleri bu yüzden bölgeye nüfuz eden süper güçlerle işbirliği imkânlarını değerlendirmişlerdir. Ancak süper güçlerin bölgeye yönelik çatışan çıkarları bulunduğundan bu güçler kendilerinin bulunmadığı veyahut dışlandığı oluşumları tehdit olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla egemenliklerini muhafaza etmek amacıyla işbirliği imkânlarını değerlendiren Türk devletleri süper güçlerin aralarındaki rekabetin bir unsuru haline gelme riskiyle karşılaşmış, hatta halen karşılaşmaktadırlar.

İlaveten süper güçlerle kurulan işbirliği mekanizmalarının güç asimetrisinden dolayı kaçınılmaz biçimde süper güçlerin amaç ve çıkarlarını yansıttığını söylemek mümkündür. Örneğin eski Sovyet coğrafyasında Rusya'nın öncülüğünde 1992 yılında Kolektif Güvenlik Antlaşması ile temelleri atılan ve 2002 yılında kurulan Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nü (KGAÖ) üye devletler açısından özellikle Antlaşmanın 4. Maddesi³ paralelinde bir güvenlik ve savunma işbirliği mekanizması sunmaktadır. Ancak KGAÖ'yü esasta Rusya'nın güvenlik ve güç arayışı çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Nitekim ABD ve NATO'nun Afganistan müdahalesiyle Orta Asya'da artan varlığının ardından KGAÖ

3 İlgili maddenin lafzı şu şekildedir:

"Üye ülkelerden herhangi birisi saldırganlığa maruz kaldığında (güvenliği, istikrarı, toprak bütünlüğü ve egemenlik tehdit eden silahlı saldırı), bu saldırganlık Antlaşmaya taraf tüm üyelere karşı yapılmış sayılacaktır.

Saldırganlığın (güvenliği, istikrarı, toprak bütünlüğü ve egemenlik tehdit eden silahlı saldırı) vuku bulması durumunda, saldırganlığa maruz kalan Üye Devletin talebi üzerine diğer tüm Üye Devletler, askeri de dahil olmak üzere ve Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. Maddesi uyarınca kolektif savunma hakkı uyarınca bu Üye Devlete derhal gerekli yardımı sağlayacaktır" (Kolektif Güvenlik Antlaşması, 1992: 4. madde).

bölgede faaliyetlerini yoğunlaştırmış ve genişletmiştir. Buna paralel olarak KGAÖ'nün giderek, ana donörü olan Rusya'nın bölge üzerindeki süper güç hegemonya rekabetinde etkili bir araca dönüştüğüne dair fikirler artmış göstermiştir (bkz. Allison, 2004: 470; Weinstein, 2007; Torun, 2015).

Benzer biçimde 1996 yılında temelleri atılan ve 2001 yılında bir uluslararası örgüt şeklini alan Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) bölgesinde barış, güvenlik ve istikrarın temini ve sürdürülmesine ve bu hususta terörizm, ayrılıkçılık, aşırı milliyetçilik, yasadışı uyuşturucu kaçakçılığı gibi ulus aşırı suçlarla mücadele amacıyla kurulmuştur (ŞİÖ Tüzüğü, 2002: 1. madde). Bu bakımdan ŞİÖ Türk Dünyası devletlerin de bir kısmını içerisine alan bölgede cereyan eden ortak güvenlik sorunlarına karşı işbirliği mekanizması teşkil etmektedir. Öte yandan, ŞİÖ'nün bölge üzerindeki süper güç rekabetinin aparatlarından birisi olduğunu söylemek mümkündür. Öncelikle ŞİÖ'nün ortaya çıkışı uluslararası sistemin süper güçlerinden Rusya ve Çin arasındaki sınır ihtilaflarının çözümüyle yakından ilgilidir. Nitekim temelini oluşturan ilk belge 1996 yılında imzalanan "Sınırlarda Güvenliği Artırıcı Önlemler Antlaşması"dır. Bu açıdan ŞİÖ'nün ilk gündem konusu Çin ve Rusya'nın öncelikleri temelinde belirlenmiştir. Bundan başka ABD'nin özellikle Afganistan işgaliyle birlikte bölgede etkisinin artması tıpkı KGAÖ gibi ŞİÖ'nün de bölgede faaliyetlerini yoğunlaştırması ve genişletmesini beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda ŞİÖ'nün, Rusya ve Çin'in ABD'nin bölgede artan varlığını dengeleme politikasına hizmet ettiğini söylemek mümkündür (Sönmez, 2020: 40-41). ŞİÖ'nün Rusya ve Çin'in ABD'yi dengeleme noktasında araçsallaşması dışında, ŞİÖ'nün Rusya tarafından ayrıca Orta Asya'da artan Çin etkinliği ve etkisini kontrol etmek ve dengelemek açısından önemli bir işlevi olduğuna dair çalışmalar da mevcuttur (Kazantsev, 2008: 1080).

KGAÖ ve ŞİÖ örneklerinden hareketle, süper güçlerin baskın olduğu işbirliği mekanizmaları her ne kadar görece küçük diğer devletlere güvenlik bağlamında olumlu çıktılar sağlıyor olsa da esasta güç ilişkilerinin bir yansıması olarak süper güçlerin sistemik çıkarlarına hizmet etmektedir. Mearsheimer'dan (1994-1995: 13) hareketle, "sistemdeki en güçlü devletler uluslararası güç dağılımındaki paylarını korumak, hatta artırmak amacıyla [uluslararası] kurumları ortaya çıkartmakta ve şekillendirmektedirler. Bu bakış açısı dâhilinde kurumlar esasta güç ilişkilerinin eyleme geçirildiği arenalardır." Dolayısıyla, Rusya ve Çin gibi süper güçlerin güdümünde kurulan ve yaşayan uluslararası örgütler Türk devletlerini uluslararası süper güç rekabeti içerisinde edilgen birer aktör pozisyona sokma potansiyeli ihtiva etmektedirler. Hal böyleyken, bu örgütlerin Türk devletlerinin kendilerine has, aralarındaki ve ortak biçimde dışarıdan algıladıkları güvenlik sorunlarını gündeme almaları, ancak bu sorunların süper güç rekabeti içerisinde öncelikli meseleler olmasıyla ilişkili hale gelmektedir. Böylece bu örgütler Türk Dünyasının güvenlik sorunlarını çözmek konusunda etkisiz kalmaktadır. Bunun en çarpıcı örneklerden birisi olarak Güney Kafkasya'da Azerbaycan ve Ermenistan arasında Ermenistan'ın Azerbaycan toprağı olan Yukarı Karabağı işgalinden dolayı ortaya çıkan sorundur. Bu sorun yaklaşık 30 yıl boyunca başta Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı içerisinde ABD, Fransa ve

Rusya'nın başını çektiği Minsk Grubu tarafından çözüme kavuşturulamamıştır. KGAÖ⁴ ve ŞİÖ gibi süper güçlerin baskın olduğu diğer işbirliği mekanizmaları ise sorunun çözümü konusunda adım atmamıştır. Söz konusu çözüm 2020 yılında Azerbaycan-Ermenistan arasında yaşanan 44 Gün Savaşıyla gelmiştir. Azerbaycan'ın savaşı kazanmasında Türk Dünyası'nın bir diğer devleti Türkiye'nin uzun süredir özellikle Azerbaycan ordusuna yaptığı katkılar önemli bir rol oynamıştır. Aynı zamanda 44 Gün Savaşı sürecinde o zamanki adıyla Türk Konseyi Azerbaycan'a tam destek vermiştir. Savaş sırasında ilan edilen ateşkesin Ermenistan tarafından ihlal edilmesi üzerine Konsey 28 Eylül 2020 tarihinde, Azerbaycan'ın egemenliği ve toprak bütünlüğüne atıf yaparak sorunun ivedilikle çözülmesi gerektiğini deklare etmiştir. Konsey çözüm noktasında Ermenistan silahlı kuvvetlerini işgal altında tuttuğu Azerbaycan topraklarından “derhal, koşulsuz ve tam olarak” çekilmeye çağırmıştır (Türk Konseyi, 2020). Neticede süper güçlerin baskın olduğu uluslararası örgütlerin 30 yıldır adım atmakta imtina ettiği Yukarı Karabağ meselesinin çözümünde hegemonik ilişkiler ve rekabetten uzak, devletlerin gönüllü biçimde ve ortak dil paydasında üye olduğu Türk Konseyi ve dolayısıyla Türk Dünyası aktif ve etkili bir rol oynamıştır. Bu durum süper güçlerle kurulan işbirliği mekanizmalarının önceliğinin süper güçlerin çıkarları olduğunu ve bunların Türk Dünyası güvenlik sorunlarını çözme hususunda neden etkisiz kaldığını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

3.2. Türk Dünyası Güvenlik Sorunları

Türk Dünyası bölgesel kompleksine nüfuz eden süper güçler ve bunlar arasındaki rekabet dışında Türk devletlerinin kendi aralarında güvenleştirdikleri sınır ihtilafları, etnik meseleler, sınır aşan suların paylaşımı üzerindeki anlaşmazlıklar, dini istismar eden radikal hareketler, ulus aşırı uyuşturucu kaçakçılığı gibi güvenlik sorunları mevcuttur. Bu güvenlik sorunları Türk Dünyası devletlerince paylaşılmakta ve Türk Dünyası bölgesel güvenlik kompleksi içerisinde karşılık güvenlik bağımlılığını artırmaktadır. Nitekim bu güvenlik sorunlarının Türk devletlerinin birbirinden ayrı biçimde düşünülerek tam manasıyla idrak edilmesi ve çözülmesi mümkün değildir.

Türk devletleri arasındaki sınır ihtilafları ve etnik meseleler hepsinin paylaştığı Sovyetler Birliği tecrübesiyle yakından ilintilidir. Türk devletlerinin aralarındaki günümüz sınırları esas olarak Sovyet idaresi tarafından 1924-1936 yılları arasında uygulamaya geçen “Ulus Devlet Sınırlarının Belirlenmesi” adlı çalışmayla tayin edilmiştir (Joldoshev, 2019: 304). Sınırlar belirlenirken Sovyet idaresi bölgeyi kendisi açısından yönetilebilir heterojen bir alan olarak tasarlamıştır. Bölge içerisinde ortak tarih ve kültür anlayışına sahip topluluk-

4 Azerbaycan Kolektif Güvenlik Antlaşması'na 1994-1999 yılları arasında taraftır.

lar kabile isimlerinden üretilmiş etnik cumhuriyetlere bölünerek ayrıştırılmış, bu cumhuriyetlerin her birine farklı etnik gruplar göç yoluyla dâhil edilerek ayrıca yerel manada milliyetçi akımların canlanmasının önüne geçilmek amaçlanmıştır (Andican, 1996: 318). Bunun neticesinde Türk devletleri içerisinde özellikle sınır bölgelerinde komşu devletlere mensup etnik azınlıklar bulunmaktadır. Bu durum Türk devletleri arasında etnik gerilimlere yol açmakta ve özellikle sınır bölgelerinde etnik meseleler sınır ihtilaflarını derinleştirmektedir (International Crisis Group, 2002: 1-2).

İlaveten sınırlar Türk cumhuriyetlerinin Sovyet sistemine bağımlı olacakları bir biçimde belirlenmiştir. Sovyetler Birliği döneminde Türk cumhuriyetleri arasında insanların ve malların dolaşımı serbestlik prensibiyle Sovyet idaresi tarafından sağlanmaktaydı. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türk devletleri insanların ve malların serbest dolaşımı konusunda gerek aralarında gerek kendi toprakları içinde sorunlar yaşamıştır. Bunun temel sebebi Sovyet idaresinde inşa edilen karayolları ve demiryollarının Türk cumhuriyetlerinin birbirlerinden ayrı biçimde düşünülerek inşa edilmemiş olmasıdır. Nitekim kendi ülkesinde bir şehirden başka bir şehre seyahat edecek olan bir Özbekistan ya da Kırgızistan vatandaşı karayolu veyahut demiryolu güzergâhından dolayı başka bir devletin sınırlarından geçmek zorunda kalmaktadır (Karaeve, 2005: 2). Böylece Türk cumhuriyetleri öncelikle birbirlerine iktisadi ve sosyal açılardan bağlanmakta, ardından aralarındaki serbest dolaşımı sağlayan Sovyet sistemine bağımlı hale gelmiştir. Sovyet sistemine bağımlılık amacıyla çizilen bu sınırlar, bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından Türk devletleri arasında sınır ihtilafları temelli gerilim alanları haline gelmiştir.

Diğer taraftan Türk Dünyası içerisinde en önemli sorunlardan bir tanesi de sınır aşan sular paylaşımı üzerindeki anlaşmazlıklar meselesidir. Meselenin özünde Türk Dünyası bölgesinde suyun nasıl paylaşılacağına dair herhangi bir su rejiminin olmaması yatmaktadır. Bu durum Türk devletlerinin ortak bir çözüm yolu üzerinde fikir birliği sağlamasını zorlaştırmaktadır (Arı, 2008). Türk Dünyası bölgesinde pamuk ve pirinç üretimine dayalı tarım sektörünün önemli bir iktisadi sektör olması ve suyun az miktarda bulunması sınır aşan sular meselesinin önemini ve ciddiyetini artırmaktadır. Kazakistan dışında tarımsal açıdan kendi kendine yetecek devlet bulunmadığından bölge devletleri tarımsal üretim kapasitelerine artırma eğilimindedir. Dolayısıyla kullanılan su miktarı ihtiyacı sürekli artmaktadır. Bununla birlikte tarımsal üretim için su, kanallar vasıtasıyla taşınmakta fakat sulama kanallarının eski ve verimsizliğinden dolayı suyun neredeyse yarısı tarım arazilerine varmadan kaybolmaktadır (International Crisis Group, 2002: i). Bu durum suyun paylaşılmasıyla ilgili ihtilafları derinleştirmekte ve meseleyi Türk Dünyası bölgesinde bir güvenlik sorunu haline getirmektedir.

Türk Dünyasının müştereken paylaştığı bir diğer güvenlik sorunu dini istismar eden radikal hareketler ve terörizm meselesidir. Esasen özellikle Orta Asya Türk devletleri İslam dini açısından önemli merkezlere ev sahipliği yapan Buhara, Semerkant, Taşkent gibi tarihi kentlere sahiptir. Bu merkezler Sovyet idaresi öncesi dinsel manada barış içinde yaşanan bir bölge olarak bilinmektedir (Swanstrom, Cornell ve Tabyshalieva, 2005: 11).

Ancak Sovyet idaresi altında dini inançların baskı altına alınmasına ve dinsel kurumların kapatılmasına yönelik politikalar izlenmiştir. Öyle ki Sovyetler Birliği'nde cami sayısı 1920 yılında 25,000-30,000 civarırken bu rakam 1941 yılına 1000 civarına inmiştir. 47,000 imamdan 2000'i hayatta kalabilmiş ve 14,500 dini okul kapatılmıştır (Sagadeev, 1994: 30). Uygulanan baskıya rağmen toplum dinsel inançlarını gizleyerek de olsa devam ettirmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ise dinsel alanda baskı azalmış ve toplumun dini akımlara meyli artmıştır. Ancak Nazarbayev'in (2003: 61) ifadesiyle Sovyetler Birliği sonrası ortaya çıkan ideolojik boşluk çerçevesinde dini inançlar hızla politize olma sürecine girmiştir. Böyle bir ortamda dini inanç alanında bütünlükten ziyade bölünmeler ortaya çıkmış ve dini istismar eden radikal hareketler bundan faydalanmıştır (Roy, 1997: 216-217). Türk Dünyası'nda dini istismar eden bu hareketlerin, komşu vaziyette olan Afganistan'da sığınak, eğitim, insan kaynağı ve lojistik temin etme olanağı bulması mevcut güvenlik riskinin Türk devletlerinin istikrarını ve güvenliğini tehdit eder boyuta ulaşmasına neden olmuştur. Bu hususta Hizb ut-Tahrir ve Özbekistan İslami Hareketi öne çıkan terör örgütleridir.

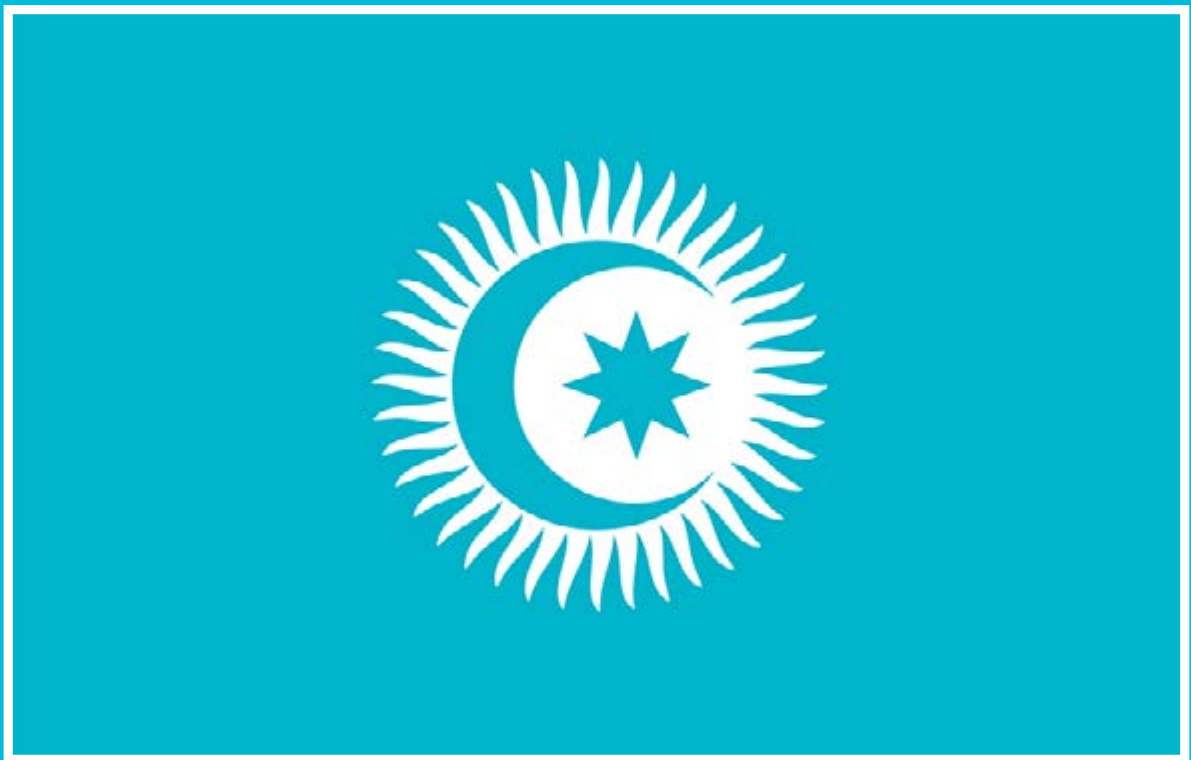
Öte yandan, Türkiye'de 2016 yılında kanlı darbe girişiminde bulunan Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ), Türk Dünyası'nda başta Türkiye olmak üzere kritik pozisyonlara ve stratejik kurumlara sızmaya çalışan ve bu anlamda eğitim, iş ve medya sektörlerini öncelikli alan olarak belirlemiş olan bir diğer dini istismar eden terör örgütü olarak karşımıza çıkmaktadır. FETÖ'nün en bilinen özelliği devlet mekanizmasına sızdıktan sonra faaliyet yürüttüğü ülkenin kaynaklarını o ülkede ve başka ülkelerdeki örgütsel faaliyetlerini sürdürdürebilmek ve genişletmek için sömürmesidir. Genellikle toplum içerisinde farklı ideolojik gruplarına mensup kişiler olarak kendilerini gizleyen FETÖ mensupları kripto okullar, dernekler, vakıflar ve şirketler üzerinden faaliyetlerini yürütmektedir (Polis Akademisi Başkanlığı, 2018).

Dünyanın en büyük uyuşturucu üretim merkezlerine komşu olması hasebiyle uyuşturucu kaçakçılığı Türk Dünya'sının ortak bir başka güvenlik sorunu olmaktadır. Nitekim özellikle Afganistan'da üretilen uyuşturucunun Avrupa'ya ulaştırılması hususunda Orta Asya'dan Güney Kafkasya'ya ve Güney Kafkasya'dan Anadolu'ya Türk Dünyası bir nevi köprü işlevi görmektedir. Türk devletleri uyuşturucu kaçakçılığında güzergâh olmanın yanı sıra giderek artan seviyede uyuşturucunun tüketildiği bir pazar haline gelmektedir. Buna paralel uyuşturucuyla ilişkili suç oranları ve HIV vakaları sayısı artış göstermiştir (Birleşmiş Milletler, 2008). Dolayısıyla uyuşturucu maddelerin hem kaçakçılığı hem de tüketimi Türk devletleri açısından bir güvenlik sorunu haline dönüşmüş durumdadır.

Son olarak, Orta Asya ve Kafkasya üzerine yerleşmiş olan Türk devletleri jeopolitik anlamda kilitli ülkelerdir (closed countries). Başka bir ifadeyle Türk devletlerinin Türkiye dışında herhangi bir okyanusa ya da denize kıyısı bulunmamaktadır. Bu yüzden zengin enerji kaynaklarına, madenlere ve doğal minerallere sahip olmanın yanı sıra aynı zamanda birer tarım ülkesi olan Türk devletlerinin çıkardıkları ve ürettikleri ürünleri dış dünyaya ulaştırmaları ya da dışarıda çıkarılan ve üretilen ürünlerin Türk devletlerine getirilme-

si komşu devletler ve bölgelerle olan ilişkilere bağımlı hale gelmektedir. Bu açıdan gerek ticaret yoluyla refahın artırılması gerek temel ihtiyaçlarının tam ve eksiksiz biçimde karşılanması hususunda Türk devletleri önemli bir güvenlik sorunuyla karşılaşmaktadır. Dolayısıyla bu jeopolitik kilidin açılması elzem bir hal almaktadır. Özellikle Orta Asya Türk devletlerinin dış dünyayla bağlantısı için seçenekler arasında Rusya ve Çin gibi süper güçler ya da Tacikistan ve Afganistan gibi coğrafi açıdan dağlık ve siyasi açıdan istikrarsız devletler mevcuttur. Rusya ve Çin seçeneği ayrıca bir pazar teşkil etmelerinden dolayı değerlidir. Ancak dış dünyaya açılmak hususunda bu seçeneğe aşırı bağımlılık Türk devletlerinin Rusya ve Çin ile ilişkilerinde zaten yüzleşmek durumunda kaldıkları güç asimetrisini daha da derinleştirme riski taşımaktadır. Bu yüzden Türk Dünyasının tarihi İpek yolu üzerinde sahip olduğu jeopolitik kemerin kıymeti ortaya çıkmaktadır. Nitekim Orta Asya ve Kafkasya Türk devletlerinin Akdeniz'e ve dünyanın Batı yarımküresine ulaşması yine bir Türk devleti olan Türkiye üzerinden sağlanması önem arz etmektedir. Böylece Türk devletlerinin karşı karşıya kaldığı jeopolitik kilit Türk Dünyasında karşılıklı güvenlik bağımlılığı ortaya çıkartan bir unsur haline gelmektedir.

Türk devletlerinin güvenliklerine etki eden bu dinamikler Türk Dünyası içerisinde gerek güvenlik sorunlarının tanımlanması gerek çözümünde karşılıklı bağımlılık ortaya çıkarmaktadır. Bu bağımlılık iyi yönetilemediği takdirde Türk devletleri arasında anarşik uluslararası sistemin ortaya çıkardığı belirsizlik ve güvensizlik ortamının baskın hale gelmesine neden olabilir. Ancak eğer Türk devletleri sahip oldukları etnik, dilsel, dini, kültürel coğrafi ve tarihsel ortak değerler üzerine bir işbirliği inşa edebilirlerse aralarındaki karşılıklı güvenlik bağımlılığının meydana getirdiği bölgesel güvenlik kompleksinin, sorunların kurumsallaşmış barışçıl yollarla çözüldüğü çoğulcu bir güvenlik topluluğuna dönüşmesi potansiyeli mevcuttur. Zaten başta Türk Devletleri Teşkilatı olmak üzere, Türk devletleri aralarında meydana getirdikleri çok taraflı uluslararası örgütlerle bu potansiyelin gerçekleşmesine yönelik adımlar atmaktadırlar.

TÜRK DÜNYASINDA ÇOĞULCU GÜVENLİK TOPLULUĞU:

4. | TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI

TDT bünyesinde güçlenen destek ve dayanışma iklimi mevcuttur. Böylece:

- Türk devletleri başta güvenlik ve savunma olmak üzere birçok alanlarda güç kazanmakta ve
- Türk Dünyasının bölgesel ve küresel ölçekte önemli bir kolektif güç olma potansiyeli giderek artmaktadır.
- Bu potansiyelin ortaya konması TDT çatısı altında Türk devletlerinin güvenlik ve savunma alanlarında işbirliğinden doğan ve doğması muhtemel olumlu sonuçlarla yakından ilişkilidir.

4. TÜRK DÜNYASINDA ÇOĞULCU GÜVENLİK TOPLULUĞU: TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI

Türk Dünyası içerisinde mevcut güvenlik sorunları Türk devletleri açısından aynı anda hem belirsizlik ve güvensizlik ortaya çıkarma hem de işbirliği ve güven ortamı meydana getirme potansiyeli taşımaktadır. Nitekim diğer tüm devletler gibi Türk devletleri de anarşik uluslararası sistem içerisinde faaliyet göstermekte ve bu sistemin etkisini hissetmektedirler. Daha önceki bölümlerde detaylı biçimde bahsedildiği gibi anarşik uluslararası sistem devletleri aralarındaki ilişkilerde belirsizlik ve korku faktörüyle baş başa bırakmaktadır. Bu yüzden kendi kendine yetmeye (*self-help*) yönelen devletler için güvenlik ikilemi meydana gelmekte, çatışma daima bir olasılık olarak devletlerin stratejik hesaplamalarında yerini almaktadır.

Öte yandan, anarşinin uluslararası sistem ve dolayısıyla devlet davranışları üzerindeki etkisini azaltılması mümkündür. Bunun için öncelikle devletleri bir araya getirecek ortak çıkarların bulunması ve gereklilik doğrultusunda devletlerarası kurumsal bir iletişim ortamının mevcudiyeti elzemdir. Nitekim uluslararası örgütlerin devletlere sağladığı avantajlar şunlardır (Keohane, 1989: 2)

- 1) Devletler uluslararası örgütler marifetiyle geçici ve ikili olmaktan ziyade sürekli ve çok taraflı müzakere ve iletişim imkânları edinmektedir.
- 2) Uluslararası örgütler devletlere, aralarındaki ilişkilerde ihtiyaç duyacakları bilgi akışı sağlamaktadır.
- 3) Devletler uluslararası örgütlerin ihtiva ettiği kurallar ve organlar vasıtasıyla verdikleri sözleri yerine getirip getirmediğine dair birbirlerini izleyebilmekte ve denetleyebilmektedir.

Sağladıkları bu avantajlar doğrultusunda uluslararası örgüt gibi kurumsal bir mekanizma içerisinde ilişkiye giren devletler açısından aralarındaki belirsizlik ve buradan hareketle korku faktörü azalmaktadır. Böylece anarşik uluslararası sistem ortadan kalkmamakta, ancak devlet davranışları üzerindeki etkileri azalmaktadır. Devletler böyle bir ortamda güvenliklerini sadece kendi kendilerine yetmeye çalışarak değil, kurumsal işbirliği ve iletişim yoluyla da sağlayabilmektedir.

Bu yaklaşımdan hareketle, uluslararası sistemin anarşik yapısının devletler üzerindeki etkilerinin azaltılabildiğini söylemek mümkündür. Hatta daha da ileri giderek, literatürde

devletlerin ortak çıkarların ötesinde ortak değerler ve kimlik vasıtasıyla şiddeti aralarındaki sorunların çözümü noktasında bir alternatif olmaktan çıkarabileceğini öne süren yaklaşımlar mevcuttur. Bunlardan Türk Dünyasını anlamlandırmak için uygun olanı Deutsch vd.'nin (1957) geliştirmiş olduğu güvenlik topluluğu yaklaşımıdır. Bu bağlamda güvenlik topluluğu Deutsch vd. (1957: 6) tarafından "ortak sosyal sorunların çözümünün fiziki şiddete başvurmadan sadece barışçıl yollarla çözülebileceğine inanan insan gurubunun oluşturduğu topluluk olarak tanımlanmaktadır." Burada barışçıl yollardan kasıt sorunların kurumsallaşmış kurallar ve yöntemler yoluyla çözümüdür (Deutsch vd., 1957: 5). Buna göre güvenlik topluluğunun ön şartı devletler arasında barışçıl çözüm yollarını öncelikli hale getirmeyi sağlayacak iletişim süreçleridir. Bilginin, insanların ve malların serbest dolaşımı devletler düzeyinde cereyan eden iletişim süreçlerini toplumlara yayarak genişletmekte ve derinleştirmektedir. Böylece ortak değerler üzerine inşa edilmiş bir "biz" bilinci açığa çıkmakta ve sorunların çözümünde şiddet uygunsuz bir seçenek haline gelmektedir.

Deutsch vd. (1957: 5) göre birleşmiş (amalgamated) ve çoğulcu (pluralist) olmak üzere iki çeşit güvenlik topluluğu vardır. Birleşmiş güvenlik toplulukları iki ya da daha fazla bağımsız siyasal birimin birleşerek büyük bir ortak hükümet oluşturmasıyla ortaya çıkmaktadır. ABD'nin ortaya çıkışı birleşmiş güvenlik topluluklarına örnektir (Deutsch vd., 1957: 6). Çoğulcu güvenlik topluluklarında ise siyasal birimler bağımsızlıklarını muhafaza etmektedirler. Birimler paylaştıkları ortak değerler ve çıkarlar üzerine kurumlar oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çoğulcu güvenlik topluluğunu oluşturan devletler arasında ortak bir kimlik ve 'biz' bilinci inşa edilmekte ve sorunların barışçıl çözümlerine yönelik müşterek bir eğilim ortaya çıkmaktadır (Deutsch vd., 1957: 5).

Deutsch vd. (1957)'nin ardından Adler ve Barnett (1998: 31) güvenlik topluluğu yaklaşımına önemli katkılar yapmış ve çoğulcu güvenlik topluluğunun inşa edilebilmesi için üç temel şartın altını çizmişlerdir. Bunlardan birincisi güvenlik topluluğu üyelerinin paylaştığı kimlikler, değerler ve sosyal anlamlar bütünüdür. Bu bütün, ortak bir dil üzerine inşa edilmiş öznelerarası sosyal gerçekliği ifade etmektedir. Buna göre çoğulcu güvenlik topluluğunun içerisindeki siyasal birimleri oluşturan toplumların ortak örfleri, adetleri, simgeleri, sembolleri, törenleri, bayramları gibi dünyayı anlamlandırdıkları imgeleri bulunmaktadır. İkincisi, topluluktaki siyasal birimlerin sürekli ve çok boyutlu biçimde iletişim ve etkileşim içerisinde olmaları gerekliliğidir. Üçüncüsü, topluluk üyelerinin aralarındaki ilişkilerde uzun dönemli karşılıklı çıkarların varlığıdır. Hatta çıkarların gerçekleşmesi açısından zamanla topluluk içerisindeki siyasal birimlerin aralarındaki ilişkilerde görev ve sorumluluk bilinci de ortaya çıkabilmektedir.

Özetle normatif açıdan çatışmaların nasıl önlenebileceği, hatta çatışma riskinin nasıl ortadan kaldırılabileceği ve günün sonunda barışın nasıl sağlanabileceğine odaklanan güvenlik topluluğu yaklaşımı bunlar için güvenlik temelli bir mekanizma öngörmektedir. Bu mekanizmanın inşası karşılıklı güvenlik bağımlılığı bulunan devletlerin tek taraflı güvenlik sağlamaya yönelik askeri stratejileri öncellediği bir ortamda mümkün değildir. Aksine devletlerin karşılıklı güvenlik bağımlılığının ortak çıkarlar ve değerler üzerinde inşa edilen ve ihtiyaçlara cevap veren bir işbirliğine yönelik katalizör olmasına ihtiyaç duyulmaktadır. İşbirliği yoluyla artan iletişim ve etkileşim sayesinde ise ortak bir topluluk algısı ve kimliği oluşmakta, sonuç olarak da güvenlik topluluğu ortaya çıkmaktadır.

Yaklaşımın niteliklerine bakıldığında Türk Dünyasının çoğulcu bir güvenlik topluluğu olma yolunda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zaten Türk Dünyası içerisindeki güvenlik sorunlarının çözümü ancak bir topluluk hissi çerçevesinde hareket eden Türk devletlerinin varlığıyla mümkündür. Bu bakımdan Türk devletleri arasındaki mevcut karşılıklı güvenlik bağımlılığı esasen bir ortak çıkarı simgelemektedir. Bu ortak çıkar, Türk devletlerinin tümünü etkileyen güvenlik sorunlarının çözümü için Türk devletlerinin tümünün bir araya gelmesi gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle bir Türk devletinin güvenliği diğer Türk devletlerinin mevcut güvenlik sorunları çerçevesinde takındığı tutum ve izlediği politikalarla yakından ilişkilidir. Bundan dolayı Türk devletlerinin bir araya gelerek aralarındaki iletişim ve etkileşimi artırması Türk Dünyasının güvenliğini artırıcı bir etki yapacaktır.

Diğer taraftan Türk devletleri arasında paylaşılan ortak tarih, dil, kültür ve coğrafya Türk Dünyasını sadece ortak çıkarların olduğu bir topluluk olmaktan ziyade kolektif bir kimlik ve değerler bütünü yapmaktadır. Zaten sahip olunan kolektif kimlik ve değerlerden ötürü Türk Dünyasında ortak bir topluluk oluşturma fikrinin kökleri 19.yy'a kadar gitmektedir. Bu miras üzerine Türk devletleri egemen eşitlik ilkesi ve ortak kader algısıyla 1992 yılından itibaren Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirveleriyle bir araya gelmektedir. Zirveler Süreci 2009 yılında Nahçıvan Anlaşması ve 2010 yılında İstanbul Bildirisiyle hukuki statü elde etmiştir. Böylece Türk Dünyası bölgesinde "barışın sağlanması, gü-

venlik ve emniyetin güçlendirilmesi" (Nahçıvan Anlaşması, 2. Madde) amacıyla "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi" (Türk Keneşi – Türk Konseyi) adlı uluslararası örgüt kurulmuştur. Türk Konseyi 2021 yılında İstanbul'da düzenlenen 8. Zirve Toplantısında ise Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) adını almıştır. Siyasi bir örgütlenme olan TDT'nin yanında etnik, dilsel, dini, kültürel coğrafi ve tarihsel ortak değerlerin Türk devletleri ve toplumları arasında gelişmesi ve yayılması amacıyla da 1993 yılında Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY), 2008 yılında Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA), 2010 yılında Türk Akademisi ve 2012 yılında Türk Kültür ve Mirası Vakfı kurulmuştur. Böylece Türk Dünyası'nda siyasi, kültürel, bilimsel, eğitim ve iktisadi alanlarda kurumsal işbirliği mekanizmaları ortaya çıkmıştır. Böylece ortak çıkarlar, kimlik ve değerler ekseninde Türk devletleri arasında gelişen iletişim ve etkileşim çeşitli kurumsal mekanizmalar üzerinden sürekli ve çok boyutlu bir hal almıştır.

Bahsi geçen tüm bu hususlar TDT'nin 2021 yılında gerçekleşen İstanbul Zirvesi ardından yayınlanan bildiride Türk devletleri cumhurbaşkanları nezdinde teyit edilmiştir. Zirve bildirisinde Türk Dünyasında dış politika ve güvenlik alanlarında işbirliğinin yanı sıra iktisadi, sektörel ve toplumlararası işbirliğine yönelik gelişmeler ortaya konmuş ve gelecekte izlenecek çok taraflı ve kurumsal politikalar belirlenmiştir. Türk Dünyasının paylaştığı kolektif kimliğe ve dünya görüşüne atfen bildiride "Türk Dili konuşan halkların ortak tarih, dil, kültür, gelenek ve değerlerine dayalı işbirliği ve dayanışmayı derinleştirme ve genişletme" konusunda taahhütler verilmiştir. Bununla birlikte "Üye Devletler arasında konsolide bir tutum geliştirmek için Türk Dünyasının çıkarlarını etkileyen bölgesel ve uluslararası konularda istişarelerde bulunmanın önemini" altının çizilmesi Türk devletleri arasındaki sürekli ve çok boyutlu iletişim ve etkileşime bildiride verilen kıymeti göstermektedir. Bildiride aynı zamanda Türk devletleri arasındaki karşılıklı çıkarların işbirliği ekseninde gerçekleşmesi ve uluslararası alanda korunmasına yönelik ortak bir vurgu mevcuttur. Buna göre Türk devletleri cumhurbaşkanları "Türk Dünyasında işbirliği ve eşgüdümün sağlanmasında ve Türk Dünyasının değerlerinin ve çıkarlarının bölgesel ve uluslararası camiada daha fazla desteklenmesinde" TDT'nin rolünün geliştirilmesi yönünde taahhütlerde bulunmuşlardır (TDT 8. Zirve Bildirisi, 2021: 1).

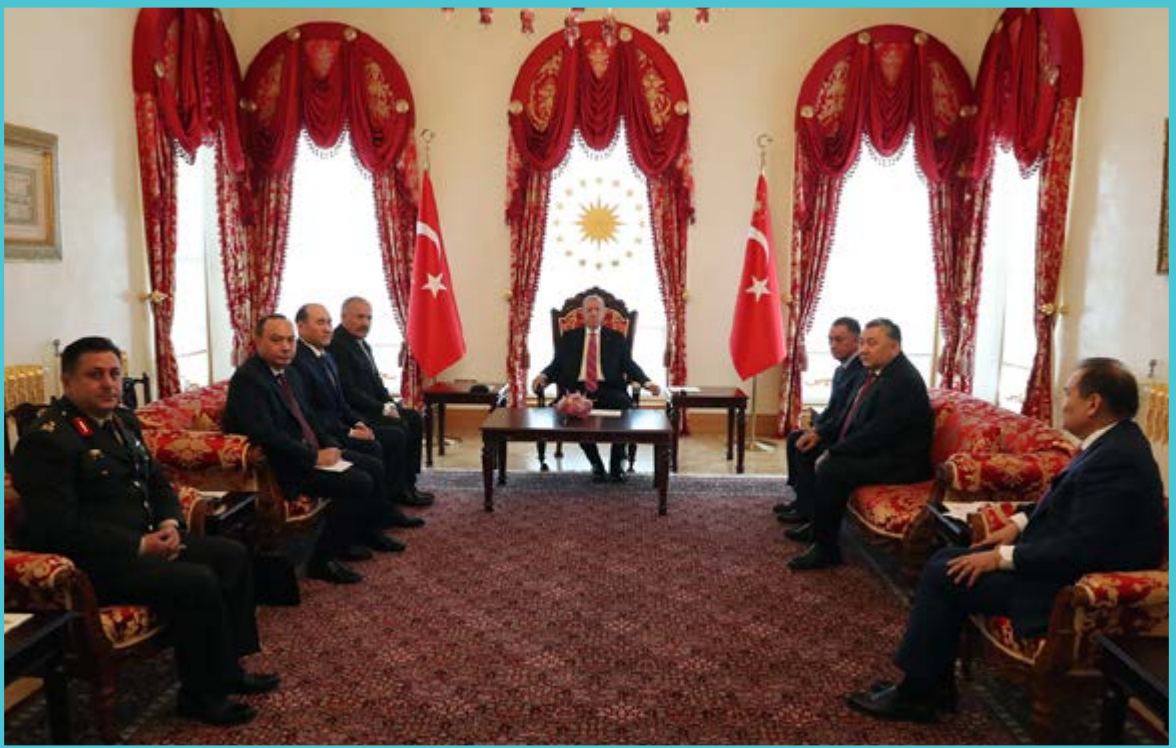
1992 yılından günümüze TDT'nin kaydettiği genişleme ve derinleşmeye bakarak Türk devletleri arasındaki karşılıklı güvenlik bağımlılığının Türk Dünyası ortak kimlik ve değerleriyle yoğrularak bir güvenlik topluluğuna doğru evirildiğini söylemek mümkündür. Nitekim karşılıklı güvenlik bağımlılığıyla başlayan Türk Dünyası Zirveler Süreci artık kurumsal bir hüviyet kazanmış ve Türk devletlerinin karşılaştıkları sorunlara kurumsal kurallar vasıtasıyla ortak tarih, dil, kültür ve coğrafya birliğinden kaynaklanan özel dayanışma güdüsüyle çözüm bulunmaya başlanmıştır. Bu kapsamda Türk devletleri aralarındaki ilişkilerde şiddeti bir çözüm yolu olmaktan çıkarma süreci içerisinde. Tek başına bu durum dâhi Türk Dünyasında güvenlik ve emniyetin güçlendiğini göstermektedir. Nitekim Türk devletleri arasındaki ilişkilerde anarşik uluslararası sistemin ortaya çıkardığı belirsizlik ve korkunun yerini dostane ve öngörülebilir işbirliği almıştır. TDT'ye üye

devletlerin 2021 yılında gerekleŖen İstanbul Zirvesi'nde kabul ettiği "Türk Dünyası 2040 Vizyonu" bu dönüşümü açıkça ortaya koymaktadır:

... GemiŖten alınan derslere rağmen, uluslararası barıŖ, güvenlik ve refah hala belirsizdir...

2009 yılındaki kuruluşundan bu yana, kısaca Türk Konseyi olarak bilinen Türk Dili Konuşan  lkeler İŖbirliđi Konseyi, gücünü halklarımızın dil, kültür ve ortak gemiŖindeki ortaklıklardan almıŖtır. Bu, bölgesel bir TeŖkilata dönüşmek üzere  ye Devletler arasında iŖbirliđinin kademeli olarak kurumsallaŖması için elveriŖli bir temel sađlamıŖtır. Türk Konseyi'nin yöneldiği istikamet, artık yeni ismine, Türk Devletleri TeŖkilatı, tam olarak yansıtılmaktadır... Bağımsız ve egemen  ye Devletlerin siyasi iradesine dayanan TeŖkilat, artık üyelerinin ihtiyaçları doğrultusunda, daha fazla karŖılıklı destek ve dayanıŖma yaratmayı vaat eden iŖbirliđi için, etkisi giderek artan bir platformu temsil etmektedir (Türk Dünyası 2040 Vizyonu, 2021: 1).

Bunun da ötesinde Türk devletlerinin ihtiyaçları doğrultusunda TDT bünyesinde güçlenen destek ve dayanıŖma iklimi mevcuttur. Böylece Türk devletleri baŖta güvenlik ve savunma olmak üzere birçok alanlarda g  kazanmakta ve Türk Dünyasının bölgesel ve küresel ölçekte önemli bir kolektif güç olma potansiyeli giderek artmaktadır. Bu potansiyelin ortaya konması TDT çatısı altında Türk devletlerinin güvenlik ve savunma alanlarında iŖbirliđinden doğan ve doğması muhtemel olumlu sonuçlarla yakından iliŖkilidir.

TDT VE TÜRİK DEVLETLERİ ARASINDAKİ İŞBİRLİĞİNİN

5.

GÜVENLİK BOYUTU

- Türkiye ve Azerbaycan arasındaki askeri işbirliği neticesinde meydana gelen 44 Gün Savaşı zaferi TDT üyeleri açısından tüm Türk devletlerinin bir arada gerçekleştireceği askeri işbirliğinin ortaya çıkaracağı sonuçları göstermesi açısından önemlidir.
- Azerbaycan'ın zaferi Zengezur Koridoru'nun açılmasına olanak sağlamış ve Türk Dünyası kesintisiz biçimde birbirine coğrafi olarak bağlanmıştır.
- Türk devletleri arasında gerçekleşecek askeri işbirliği bu bağlantıyı daha da güçlendirme ve eşitlik ve kardeşlik bağlarıyla bir araya gelen Türk Dünyası bölgesini daha güvenliği hale getirme potansiyeli taşımaktadır.
- Nitekim uluslararası sistem içerisinde Türk Dünyası kendisine has güvenlik sorunlarını ancak kendi kendine çözme iradesi gösterebilirse çözüme kavuşturabilecektir.

5. TDT VE TÜRK DEVLETLERİ ARASINDAKİ İŞBİRLİĞİNİN GÜVENLİK BOYUTU

Türk Dünyası, TDT ve diğer ilişkili kurumlar vasıtasıyla çoğulcu bir güvenlik topluluğu olma sürecine girmiştir. Bu doğrultuda Türk Dünyasında başta anarşik uluslararası sistemin etkisinin azalması olmak üzere askeri güvenlik, terörizmle mücadele ve enerji güvenliği bağlamlarında olumlu ve aynı zamanda önemli gelişmeler ortaya çıkmaktadır.

5.1. Sistemik Güvenlik

Türk devletlerinin ortak kimlik, dil, kültür ve coğrafya gibi değerler ekseninde bir araya gelerek aralarında istişare ve eşgüdüm oluşturma faaliyetleri uluslararası sistem içerisinde Türk Dünyası alt bölgesel sisteminde anarşik yapının etkilerini azaltmakta hatta karakterini dönüştürmektedir. Esasen, devletler arasındaki etkileşimin niteliklerine bağlı olarak Hobbesçu, Lockeçu ve Kantçı olmak üzere üç çeşit anarşi kültürü mevcuttur (Wendt, 1999: 258). Hobbesçu anarşi kültüründe devletler birbirlerini düşman özneler olarak konumlandırmaktadır. Dolayısıyla Hobbesçu kültürde devletler kendileri dışında diğerlerinin var olma haklarını tanımamaktadır. Böyle bir ortamda devletleri ilişkilerinde şiddete başvurmaktan alıkoymak ve birbirlerinin bekalarına kast etmelerini engelleyecek herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Bu yüzden Hobbesçu anarşi kültürü devletler arası ilişkilerde belirsizlik ve korkunun en üst seviyede olduğu bir yapıdır (Wendt, 1999: 264). Lockeçu kültürde ise devletler birbirlerini düşman olmaktan ziyade rakip olarak algılamaktadır. Bu bakımdan devletler arası ilişkilerde şiddete başvurma olasılığı var olsa da bunun gerçekleşme ihtimali oldukça azdır. Şiddet kullanımı da devletlerin bağımsızlıklarına kast etmekten çok ülkesel sınırların revizyonu veyahut çatışan stratejik çıkarların gerçekleşmesine yönelik vuku bulmaktadır. Zira Lockeçu kültürde devletlerin üzerinde bir otorite olmasa dâhi egemenliklerinin korunması amacıyla belli başlı uluslararası hukuk kurallarıyla bağlanmaları söz konusudur. Dolayısıyla Lockeçu kültürde devletlerin bekaları Hobbesçu kültürdekine göre daha fazladır. Ayrıca sistemde belirsizlik ve korku unsuru var olsa da bunların derecesi Hobbesçu kültüre kıyasla daha azdır. Bu bakımdan günümüz anarşik uluslararası sisteminin Lockeçu kültüre daha yakın olduğunu

söylemek mümkündür (Wendt, 1999: 270). Diğer taraftan Kantçı anarşi kültürü devletlerin birbirlerini dost özne olarak tanımladıkları bir yapıyı işaret etmektedir. Buradaki dost özne konumu müttefiklik ilişkilerinden farklı bir anlam taşımaktadır. Nitekim müttefiklik stratejik, geçici ve bağlamsal bir ilişkiyken, dost özne tanımlaması değer yüklü, devamlılık içeren normatif bir anlam ihtiva etmektedir. Kantçı kültürde devletler birbirlerini dost olarak tanımladıklarından sistemde amaçlarına ulaşmak veyahut çıkarlarını gerçekleştirmek için şiddet yerine aralarında önceden belirledikleri meşru yol ve yöntemleri kullanmaktadırlar (Wendt, 1999: 297). Böylece devletlerin üzerinde hiyerarşik bir otorite olmasa da devlet davranışları “âdemi merkezî bir otoriteyle sınırlandırılmış olmaktadır (Wendt, 1999: 307). Bu durum uluslararası sistemin anarşik yapısından dolayı ortaya çıkan belirsizlik ve korku iklimini ortadan kaldırmaktadır

TDT çatısı altında işbirliği vasıtasıyla Türk devletlerinin çoğulcu bir güvenlik topluluğu yolunda ilerlemesi Türk Dünyası alt bölgesel sistemi içerisindeki anarşik yapının Lockeçu kültürden Kantçı kültüre geçişini ifade etmektedir. Bu durum Türk devletleri arasındaki ilişkilerde belirsizlik faktörünün ve bu faktörün yol açabileceği güvensizlik ortamının artık geçerli olmadığı anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle, Türk Dünyasında kendi kendine yetmenin (*self-help*) rasyonel seçenek olduğu ve devletlerarası karşılaştırmalı askeri kabiliyetlere dayalı güç dengesi sistemi yerine ortak değerler üzerine inşa edilmiş karşılıklı fayda temelinde güvenliğin ve emniyetin müşterek biçimde sağlanması ve güçlendirilmesi anlayışı hâkim olmaktadır. Nitekim Özbekistan Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev’in (2019: 23-24) “Türkçe konuşan devletlerin açık ve yapıcı politikaları, siyasi iradeleri ve devlet başkanlarının düzenli biçimde toplanmaları sayesinde bölgede karşılıklı güven atmosferi oluşmakta ve büyümektedir” şeklindeki ifadesi TDT’nin sistemik açıdan Türk devletleri arasında sağladığı güvenlik ortamını gözler önüne sermektedir. Benzer biçimde Kırgızistan’ın 6. Cumhurbaşkanı Sooronbay Şaripoviç Ceenbekov (2019: 12) da “uzun süredir süregelen çatışma ve yaptırımların olduğu bir dönemde [TDT] formatında işbirliği ülkelerimiz arasındaki dostluk, güven ve iyi komşuluk atmosferinin güçlendirilmesine önemli bir katkı sağlayabilir” diyerek Türk Dünyasında ortaya çıkmakta olan çoğulcu güvenlik topluluğuna atıf yapmıştır.

Böylece oluşan güvenlik ortamında, Türk devletleri birbirlerine karşı silahlanmaya ya da hizipçi ittifak ilişkileri kurmaya kaynaklarını harcamayacak, aksine paylaştıkları sorunların çözümünde işbirliği yapacak ve çıkarlarını etkileyen bölgesel ve uluslararası meselelerde ortak bir tutum geliştireceklerdir. Örneğin sınır ihtilafları, etnik sorunları, suyun paylaşımında anlaşmazlıklar, terörizm, ayrılıkçılık, aşırıcılık ve yasadışı uyuşturucu ticareti gibi meseleler Türk Dünyası alt bölgesel sisteminin paylaştığı ortak güvenlik sorunlarıdır. Bu sorunların Türk devletlerinin arasında belirsizlik ve korku faktörünün baskın olduğu bir ortamda çözülmesi mümkün değildir. Aksine böyle bir ortamda mevzu bahis güvenlik sorunları daha da büyüyecek, belki de içinden çıkılmaz bir hal alacaktır. Nitekim ulus aşan bu tehditlerle mücadele ancak devletler arası samimi bir işbirliği ortamında etkili olacaktır.

Benzer biçimde, ABD, Rusya ve Çin gibi süper güçlerin üzerinde rekabet ettiği bir bölgede Türk devletlerinin birbirlerini düşman ya da rakip olarak tanımladıkları bir anarşi kültürü Türk Dünyasını edilgen bir pozisyona sokacaktır. Neticede birbirleriyle mücadele eden Türk devletlerinin aralarındaki hizipler vasıtasıyla Türk Dünyası bölgesi deyim yerindeyse bir süper güçler oyun sahası olacaktır. Oyunun kurucuları süper güçlerken, Türk devletleri süper güçlerin arasındaki rekabette birer araç haline dönüşme riskiyle karşılaşacaktır. Bu bakımdan Türk devletleri ancak sahip oldukları imkân ve kabiliyeti müşterek biçimde kullanarak ortak çıkarlarını gerçekleştirebilecek ve güvenlik meselelerinde eşgüdüm ve işbirliği sağlayarak süper güçlerin yanında aktif ve bağımsız politikalar izleyebilecektir. Pek tabii bu durum süper güçleri hasım olarak gören bir bakış temelinde değil onları eşit ortaklar olarak gören bir anlayış doğrultusunda ortaya çıkacaktır.

5.2. Terörizmle Mücadele

Terörizm olgusu günümüzde devletlerin istikrarı ve bununla birlikte uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden temel meselelerden birisidir. Genel manada bakıldığında, siyasal talep ve amaçlara şiddetin araçsallaştırılması ve toplumda korku yaratılması yoluyla ulaşılmaması işaret eden terörizm, meşru bir siyasal otorite altında kurulmuş olan ve sürdürülen kamu düzenini siyasal şiddet marifetiyle dönüştürmek ya da yok etme hedefini içermektedir. Bu bakımdan terörizm devletlere kuramsal ve pratik açılardan varoluşsal tehditler meydana getirmektedir.

Nitekim terörizm marifetiyle devletin meşru şiddet kullanma tekeline meydan okunmuş olunmakta ve siyasal talep ve amaçların herhangi bir otoriteye tabii olmadığı varsayılan siyasal iktidara şiddet yoluyla kabul ettirilmesi iktidarın bağımsızlığını zedelenmektedir. Pratik boyutta ise terörizmin uygulamaya koyduğu şiddet aracı devletlere sosyal, siyasal, ekonomik manada olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bir terör eylemi neticesinde her şeyden önce toplumda korku oluşmakta ve insanların gündelik hayatı sekteye uğramaktadır. Bunun yanında terör eylemi neticesinde can ve mal kayıpları meydana gelmektedir. Bundan dolayı toplumda güvenlik algısı olumsuz biçimde etkilenebilmekte ve siyasi otoritenin güvenlik ihdas etme kabiliyeti sorgulanabilmektedir.

Terörizmin devletler için ortaya çıkardığı bu tehditler bir araya geldiğinde devlet yapıları tahribata uğramakta ve kaçınılmaz biçimde uluslararası barış ve güvenlik açısından riskler oluşmaktadır. Günümüzde terör örgütlerinin faaliyetlerinin devlet sınırlarını aştığı, bir aynı anda birkaç devlet sınırları dâhilinde faaliyet gösterdiği ve hatta devlet otoritelerinin

kaybolduğu yerlerde fiilen toprak parçası kontrol ettikleri göz önüne alındığında terörizm olgusunun uluslararası barış ve güvenliğe karşı oluşturduğu riskler daha da büyüktür.

Türk Dünyası terörizmin ortaya çıkardığı tehditlerden muaf değildir. Aksine Türk devletleri dini istismar eden hareketlerin ortaya çıkardığı uluslararası terörizm meselesiyle yüzleşmek durumunda kalmaktadır. Bu bakımdan Hizb ut-Tahrir, Özbekistan İslami Hareketi ve FETÖ gibi terör örgütleri Türk Dünyasında faaliyetlerde bulunarak bölgesel ve küresel barış ve güvenliği tehdit etmektedir. Ulus aşan karaktere sahip bu terör örgütleriyle mücadele Türk devletlerinin ortak ve koordineli biçimde yürüteceği bir çabayla mümkündür. Zaten bu farkındalık Türk devletlerinde mevcuttur. TDT'nin kurucu belgesi Nahçıvan Anlaşmasında (2009:) ve 8. Zirve Bildirisinde (2021: 3) terörizm, aşırıcılık ve bölücülük meselelerine ayrı bir başlık açılarak bunlarla mücadelede Türk devletleri arasındaki istişare ve eşgüdümüne vurgu yapılmıştır.

Terörle mücadelenin doğası gereği bir ülkenin kendi başına tamamen güvenlik sağlaması mümkün değildir. Nitekim etkili bir terörle mücadele stratejisi devletlerin vakitli bir biçimde diplomatik, askeri, kolluk, istihbari ve adli koordinasyonunu gerektirmektedir. Devletlerin paylaştıkları sınırların karşılıklı kontrolü, uluslararası ulaşım yollarının müşterek biçimde korunması, ulus aşan delillerin toplanması, terörle iltisaklı şahısların devletler arası iadesi ve adil biçimde yargılanması gibi süreç ve protokollerin devamlı biçimde işletilmesi elzemdir. Ayrıca uluslararası çabalar dâhilinde terörizmden olumsuz etkilenen kimi devletlerin terörle mücadele kapasitelerinin artırılması hatta gerektiğinde bu devletlere askeri destek verilmesi dâhi mevzu bahis olmaktadır (Omand, 2005: 110).

TDT, terörle mücadele kapsamında ihtiyaç duyulan devletler arası iletişim, işbirliği ve koordinasyonun sağlanması açısından önemli bir kurumsal mekanizma işlevi görme potansiyeli taşımaktadır. Bu bakımdan "Türk Dünyası 2040 Vizyonu"nda (2021: 8) TDT bünyesindeki devlet başkanları kendi devlet kurumlarına "radikalleşme, şiddet içeren aşırılık, ... ve terörizm tehditleriyle mücadele etmek ... için Üye Devletler arasında işbirliği ve bilgi paylaşımı amacıyla bir ağ oluşturma" yönünde talimat vermeyi kararlaştırmıştır.

Şüphesiz ki TDT'nin marifetiyle sağlanacak eşgüdüm terörle mücadele konusunda olumlu sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Bunun yanında Türk devletleri arasında Türkiye'nin terörizmle mücadele tecrübesinin diğer Türk devletlerine önemli katkılar getireceğini söylemek mümkündür. Türkiye neredeyse kuruluşundan günümüze dünyada terörizmle etkili biçimde mücadele eden ülkelerin başında gelmektedir. Terörle mücadele deneyimini göstermesi açısından Türkiye günümüzde aynı anda mesiyani ve ezoterik unsurlar taşıyan FETÖ, etnik bölücü PKK/PYD, aşırı sol eğilimli DHKP-C ve MLKP ve dini istismar eden DEAŞ ve El Kaide gibi terör örgütleriyle başarılı biçimde mücadele etmektedir. Bunu yaparken Türkiye terörle mücadelede istihbarat, kolluk, askeri ve sosyal yönleri olan çok katmanlı ve entegre bir strateji izlemektedir. İstihbari ve kolluk tedbirleri bağlamında terör iltisaklı şahıslar terör eylemleri yapmadan hazırlık aşamasında tespit edilmektedir. Eğer eylemleri gerçekleştirme fırsatları olursa, bu şahıslar hızlı biçimde yakalanıp yargı önüne çıkartılmaktadır. Bununla birlikte terörün finansmanının kesilmesi hususunda

Türkiye ulusal çapta kendi stratejilerini ve kanunlarını yürütürken, uluslararası alanda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin ilgili kararlarını uygulamaktadır.

Askeri boyut ise terör örgütlerinin özellikle kırsal alanda yakalanıp, imha edilmesini içermektedir. Türkiye bu açıdan gerek sınırları içerisinde gerek sınırları dışında etkili askeri operasyonlar yürütmekte ve terör yuvalarını temizlemektedir. Bu kapsamda Türkiye güney sınırlarını emniyete almak için 2016 yılında Suriye'nin kuzeyine "Fırat Kalkanı Harekâtı" gerçekleştirmiştir. Bu Harekât sonucunda 4000 DEAŞ ve 500 PKK/PYD militanı etkisiz hale getirilmiş ve Türkiye sınırlarına terörist sızmalarını engellemek amacıyla Suriye'nin Azez kasabasından Fırat nehrine kadar olan sınır hattında bir tampon bölge oluşturulmuştur (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, t.y./a). Takiben 2018 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri bu kez Suriye'nin kuzey doğusuna yönelik "Zeytin Dalı Harekâtı" gerçekleştirmiştir. Harekât neticesinde 6370 terörist etkisiz hâle getirilmiş ve Suriye'nin Afrin kenti terörist unsurlardan temizlenmiştir (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, t.y./b). Ardından 2019 yılında Türkiye'nin güney sınırlarında terör koridoru oluşturulmasını engellemek amacıyla Suriye'de Fırat nehri doğusuna yönelik "Barış Pınarı Harekâtı" düzenlenmiştir. Harekât marifetiyle Suriye'nin Tel Abyad ve Rasulayn kentleri özgürleştirilmiştir (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, t.y./c). Bu harekâtların başarıyla yürütülmesinde Türkiye'nin savunma sanayisinde kendi kendine yetmeye yönelik attığı adımlar sonucu gerçekleştirdiği askeri kapasite artırımının etkisi yadsınamayacak derece önemlidir.

Türkiye'nin terörle mücadele kapsamında yoğun tecrübesinin olduğu bir diğer boyut terör örgütlerinin insan kaynağını edinmesinin önüne geçmek için uygulanan radikalleşmenin önlenmesi faaliyetleridir. Bu bağlamda Türkiye terör eylemleriyle mücadele ederken aynı anda terör eylemlerinden hükümlü kişilere yönelik cezaevlerinde rehabilitasyon ve af, terörizmi besleyen sosyal, siyasal ve iktisadi nedenlerin giderilmesi için yapısal reformlar, bireylerin şiddet eylemlerini meşrulaştırmasını engellemek için radikalizmden arınma programları ve militanların örgütleriyle olan ideolojik bağlantısının kesilmesi gibi çeşitli sosyal yöntem ve programlar uygulamaktadır. Böylece bireylerin terör örgütlerine katılımı önlenmekte ve terörle iltisaklı bireylerin kamu düzenine dönüşleri sağlanmaktadır (bkz. Gunn ve Demirden, 2019).

Terörizme karşı TDT çatısı altında sağlanacak iletişim ve eşgüdüm, Türkiye'nin sahip olduğu terörle mücadele tecrübesini diğer Türk devletleriyle kurumsal biçimde paylaşmasının önünü açacaktır. Zaten Türkiye hâlihazırda uluslararası alanda birçok ülkeye terörle mücadele konusunda eğitim programları gerçekleştirmekte ve kapasite geliştirme faaliyetlerinde bulunmaktadır. Buradan hareketle, Türkiye'nin tecrübesi temelinde tüm Türk devletlerinin katılımıyla ortak bir terörle mücadele stratejisinin geliştirilmesi Türk Dünyasının güvenliğine olumlu katkılar sağlayacaktır.

5.3. Askeri Güvenlik

TDT çatısı altında gelişen işbirliği temelinde Türk devletleri açısından bir diğer olumlu güvenlik çıktısı askeri güvenlik alanıyla ilgilidir. Ancak belirtmek gerekir ki, TDT özünde askeri bir örgütlenme değildir. Bu bakımdan TDT'yi askeri manada kendi başına bir blok olarak düşünmek yanlış olacaktır. Zaten TDT'yi meydana getiren Türk devletleri NATO ve KGAÖ gibi farklı misyonlara ve vizyonlara sahip askeri örgütlenmelere taraftırlar. Örneğin Türkiye bir NATO üyesiyken, Kazakistan ve Kırgızistan KGAÖ üyesidirler.

Diğer taraftan, Türk Dünyasının sahip olduğu jeopolitik konum, sınırlarında Suriye ve Afganistan gibi başarısız devletlerin bulunması ve potansiyel terörizm tehdidi nedeniyle Türk devletlerinin gerek münferiden gerek müştereken etkili bir askeri kapasiteye sahip olmaları zaruri bir hal almıştır. Silahlı kuvvetlerin büyüklüğü, askeri teknolojik imkânlar, savunma bütçesi ve savunma sanayisinde kendine yeterlilik gibi faktörler Türk devletlerinin askeri kapasitesini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Türkiye dışında diğer Türk devletlerinin askeri kapasitelerinin bölgesel ve küresel tehditleri caydırmak noktasında tek başlarına yeterli olduğunu söylemek güçtür. Türkiye'nin hem ordu büyüklüğü hem de askeri harcamaları diğer Türk devletlerine kıyasla kayda değer ölçüde daha fazladır. Nitekim 2021 yılı itibarıyla Türkiye 355,200 aktif, 156,800 jandarma ve 378,700 yedek olmak üzere toplam 890,700 personel sayısı ile NATO'nun ABD'den sonraki en büyük ordusuna sahiptir (The Military Balance, 2022: 155). Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ın aktif, jandarma ve yedek toplam askeri personel sayısı ise 597,350 civarındadır (The Military Balance, 2022: 182, 188, 190, 209 ve 216). Türkiye'nin 2020 yılında askeri harcaması ise 17,724 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Diğer beş Türk devletinin 2020 yılı askeri harcamaları toplam 5,647 milyar dolar olmuştur (World Bank, t.y.).

Ülke	2021 Yılı Asker Sayısı (The Military Balance, 2022)	2020 Yılı Askeri Harcama (milyar dolar) (The World Bank, t.y)
Azerbaycan	66,950 (Aktif) 15,000 (Jandarma & Paramiliter) 300,000 (Yedek)	2,237
Kazakistan	39,000 (Aktif) 31,500 (Jandarma & Paramiliter)	1,732
Kırgızistan	10,900 (Aktif) 9,500 (Jandarma & Paramiliter)	0,127
Özbekistan	48,000 (Aktif) 20,000 (Jandarma & Paramiliter)	1,440
Türkiye	355,200 (Aktif) 156,800 (Jandarma & Paramiliter) 378,700 (Yedek)	17,724
Türkmenistan	36,500 (Aktif) 20,000 (Jandarma & Paramiliter)	0,111

Türk Silahlı Kuvvetleri aynı zamanda teknolojik imkânlar bakımından dünyanın önde gelen ordularından bir tanesidir. Bu durumun ortaya çıkmasında Türk savunma sanayisinin ulaştığı seviye çok etkilidir. Hâlihazırda Türk savunma sanayisi Türk Silahlı Kuvvetleri'nin dışa bağımlılığını azaltmış ve vurucu gücünün kaynağı haline gelmiş durumdadır. Türkiye tank, obüs, hava savunma sistemi, balistik füze, zırhlı muharebe aracı ve zırhlı personel taşıyıcı gibi tekerlekli ve paletli, zırhlı-zırhsız kara araçlarını; korvet, firkateyn, destroyer, sahil güvenlik botu, denizaltı ve diğer sınıflardan deniz platformlarını; silahlı-silahsız insansız hava araçları, helikopter ve eğitim uçağı gibi hava araçlarını kendi imkânlarıyla üretebilmektedir. Bununla birlikte Türkiye piyade tüfeğı, tanksavar, elektronik harp ve radar sistemleriyle birlikte her türden mühimmat ihtiyacını ülkesi içerisinde karşılayabilmektedir. Bu doğrultuda savunma sanayisi sektöründe Türkiye'nin yıllık cirosu 2021 yılında 10,159 milyar dolar seviyesine ulaşmış vaziyettedir. Bu rakamın 3,224 milyar doları ihracattan elde edilmektedir. Türkiye'nin savunma sanayisi ürünlerine başta ABD olmak üzere Avrupa, Ortadoğu, Asya, Afrika, Güney Amerika'dan birçok ülke ilgi göstermektedir (SASAD, 2022).

Türkiye'nin kapasitesi göz önüne alındığında Türk devletlerinin ihtiyaç duyduğu askeri yetkinlik ve kabiliyetin inşası hususunda etkili bir aktör olabileceğini söylemek mümkündür. Bu bakımdan TDT her ne kadar askeri bir örgütlenme olmasa da TDT'nin özellikle "egemenlik, toprak bütünlüğü ve uluslararası kabul görmüş sınırların dokunulmazlığı ve iç işlerine müdahale etmememe hususlarına saygı ve destek başta olmak üzere... Üye Devletlerin güvenliğini ve istikrarını güçlendirme" (TDT 8. Zirve Bildirisi, 2021: 1) hedefi Türk devletlerinin askeri kapasitelerinin güçlenmesiyle mümkün olacaktır. Türkiye'nin böyle bir rol üstlenmesi, Türk devletleri açısından askeri işbirliği alanında süper güçlerle

girecekleri ilişkilerde karşı karşıya kalacakları güç asimetrisinin etkilerinin azalmasını sağlayacaktır. Zira Türk devletleri TDT çatısı altında ortak dil ve kimlik üzerine gönüllülük esasıyla hem egemen eşitlik hem de kardeşlik ilkesiyle bir araya gelmektedir. Dolayısıyla aralarındaki ilişki hegemonik bir karakterden ziyade ortak tarih ve kültür değerlerini yansıtmaktadır. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın (2019: 19) ifadesiyle "[TDT], Türk Devletleri arasındaki tarihi ve kültürel kardeşliğin doğal bir sonucu olarak kurucu üyelerinin siyasi irade ve kararlılığı ile kurulmuştur... [TDT], tarihi kardeşlikten stratejik iş birliğine doğru emin adımlarla ilerlemekte ve geleneklerle geleceğe köprüler inşa etmektedir."

Türkiye ve Azerbaycan arasında ortak dil ve kimlik değerleri üzerine uzun yıllardır sürmekte olan askeri işbirliğinin ortaya çıkardığı olumlu sonuçlar Türk Dünyası açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. "İki Devlet Tek Millet" şiarıyla Türkiye ve Azerbaycan arasında askeri işbirliği 1990'lu yılların başında başlayarak, günümüze değin genişlemiş, derinleşmiş ve büyük bir gelişim göstermiştir. Bu kapsamda Azerbaycan'ın bağımsızlığının ardından iki ülke 11 Ağustos 1992 yılında "Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması" imzalamıştır (T.C. Resmi Gazete, 1993). Böylece Türkiye, Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri'nin kapasite gelişimi için eğitim, tecrübe paylaşımı, lojistik destek, teçhizat modernizasyonu gibi faaliyetlere başlamıştır. Askeri işbirliği daha sonra savunma sanayisi alanına da yansımış 20 Eylül 2000 tarihinde "Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır. Bu Anlaşma ile Türkiye ve Azerbaycan arasında savunma sanayisi alım-satım işleri ve ortak üretim hususu hukuki bir zemine oturmuştur. 2010 yılında ise "Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması" imzalanmış ve Türkiye ve Azerbaycan "üçüncü ülke veya bir grup ülke tarafından silahlı saldırı veya askerî tecavüze maruz kaldığında, Taraflar, BM Şartının 51. maddesinin tanıdığı bireysel veya ortak meşru savunma hakkının hayata geçirilmesi için askerî imkân ve kabiliyetlerinin kullanılması da dâhil mevcut olanakları çerçevesinde gerekli bütün önlemlerin alınması amacıyla birbirine karşılıklı yardımda bulunmak hususunda mutabık kalmışlardır" (Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması, 2010, 2. madde). Askeri işbirliği alanında oluşan hukuki zemin paralelinde Türkiye ve Azerbaycan müşterek harekât kapasitelerini artırmak amacıyla birçok askeri tatbikat düzenlemiştir. Aynı zamanda Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri yoğun ve etkili biçimde Türk savunma sanayisi ürünlerine kullanmaya başlamıştır. Neticede Türkiye ile askeri işbirliği Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri'nin askeri kapasitesi personel yetkinliği, komuta kabiliyeti ve teçhizat kalitesi açısından önemli ölçüde güçlenmesini sağlamıştır (Yalçınkaya, 2021).

Türkiye ve Azerbaycan arasındaki askeri işbirliğinin önemli çıktısı 2020 yılında Azerbaycan-Ermenistan arasında yaşanan 44 Gün Savaşında Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri'nin gösterdiği başarı olmuştur. Savaş esnasında Türkiye Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayisi Başkanı İsmail Demir, Türkiye'nin pozisyonunu "Savunma sanayimiz, SİHA'larımızdan mühimmatlarımız ve füzelerimize, elektronik harp sistemlerimize kadar bütün tecrübe, teknoloji ve kabiliyetleriyle her zaman Azerbaycan'ın emrindedir" sözleriyle ifade etmiştir (Anadolu Ajansı, 2020). Neticede Azerbaycan savaşın sonunda kesin bir zafer kazanmıştır.

Bu zaferin en büyük nedeni Azerbaycan halkının bağımsızlıktan günümüze olan azim ve kararlılığıdır. Bunun yanında Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri'nin yıllar içerisinde gösterdiği kapasite gelişimi önemli bir unsurdur. Bu kapasite gelişiminde Türkiye'nin eğitim ve malzeme desteği altının çizilmesi gereken bir başka önemli noktadır. Nitekim Türk silahlı-silahsız insansız hava araçları ve uzun menzilli roketleri Azerbaycan ordusu tarafından etkili biçimde kullanılmış ve böylece Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri Ermenistan ordusu karşısında kesin bir üstünlük sağlamıştır. Bu hususta Azerbaycan tarafından kullanılan Türk silahları uluslararası alanda sıklıkla ifade edilmiştir (Shaikh ve Rumbaugh, 2020).

İki Türk devleti arasındaki askeri işbirliği neticesinde meydana gelen 44 Gün Savaşı zaferi TDT üyeleri açısından tüm Türk devletlerinin bir arada gerçekleştireceği askeri işbirliğinin ortaya çıkaracağı sonuçları göstermesi açısından önemlidir. Azerbaycan'ın zaferi Zengezur Koridoru'nun açılmasına olanak sağlamış ve Türk Dünyası kesintisiz biçimde birbirine coğrafi olarak bağlanmıştır. Türk devletleri arasında gerçekleşecek askeri işbirliği bu bağlantıyı daha da güçlendirme ve eşitlik ve kardeşlik bağıyla bir araya gelen Türk Dünyası bölgesini daha güvenliği hale getirme potansiyeli taşımaktadır. Nitekim uluslararası sistem içerisinde Türk Dünyası kendisine has güvenlik sorunlarını ancak kendi kendine çözme iradesi gösterebilirse çözüme kavuşturabilecektir.

6. | SONUÇ

TDT, Türk devletleri açısından siyasal, güvenlik, iktisadi, kültürel alanlarda etkili bir diyalog ve eşgüdüm mekanizması teşkil etmektedir. Bunların içerisinde özellikle güvenlikle ilgili olan işbirliği süreci Türk Dünyasının istikrarı ve uluslararası sistemdeki yeri açısından önemli bir unsurdur. Öncelikle,

- TDT, Türk devletleri açısından anarşik uluslararası sistemden kaynaklanan güvenlik sorunlarını minimize etme potansiyeli taşımaktadır.
- TDT'nin sağladığı iletişim ve etkileşim Türk devletleri arasında güvensizlik ve korku yaratma riski taşıyan belirsizlik unsurunu ortadan kaldırmaktadır. Böylece birbirlerin niyetleri hakkında fikir sahibi olan Türk devletleri aralarındaki etnik sorunlar, sınır ihtilafları ve su paylaşımı, dini istismar eden radikal hareketler ve terörizm gibi meseleleri çözme noktasında avantajlı bir konuma gelmektedir.

6. SONUÇ

1992 yılında Zirveler Süreciyle başlayan Türk Dünyasında işbirliği girişimleri günümüzde uluslararası hukuksal bir statüyle kurumsal yapıya bürünerek TDT formatı halini almıştır. TDT, Türk devletleri açısından siyasal, güvenlik, iktisadi, kültürel alanlarda etkili bir diyalog ve eşgüdüm mekanizması teşkil etmektedir. Bunların içerisinde özellikle güvenlikle ilgili olan işbirliği süreci Türk Dünyasının istikrarı ve uluslararası sistemdeki yeri açısından önemli bir unsurdur. Öncelikle TDT, Türk devletleri açısından anarşik uluslararası sistemden kaynaklanan güvenlik sorunlarını minimize etme potansiyeli taşımaktadır. Bu kapsamda TDT'nin sağladığı iletişim ve etkileşim Türk devletleri arasında güvensizlik ve korku yaratma riski taşıyan belirsizlik unsurunu ortadan kaldırmaktadır. Böylece birbirlerin niyetleri hakkında fikir sahibi olan Türk devletleri aralarındaki etnik sorunlar, sınır ihtilafları ve su paylaşımı, dini istismar eden radikal hareketler ve terörizm gibi meseleleri çözme noktasında avantajlı bir konuma gelmektedir.

Diğer taraftan TDT özü itibarıyla ortak dil, kimlik, kültür ve coğrafya gibi değerler üzerine inşa edilmiş bir uluslararası örgüttür. Bu doğrultuda TDT sadece mevcut güvenlik sorunlarının çözümü için değil Türk Dünyası içerisinde 'biz' algısı yaratarak şiddetin bir çözüm yolu olmaktan çıkması için de önemli bir potansiyeldir. Bu potansiyelin gerçekleşmesi Türk Dünyasını uluslararası sistem içerisinde çoğulcu bir güvenlik topluluğu haline getirecektir. Bu Türk Dünyasının müşterek biçimde uluslararası sistemde daha aktif ve etkili olmasını beraberinde getireceği gibi bölgede cereyan eden süper güç rekabetinin olumsuz etkilerini de minimize edecektir.

TDT temelinde gelişen işbirliği neticesinde güvenlik ve emniyetin güçlendirilmesi için Türk devletleri arasında askeri işbirliği mekanizmalarının gelişmesinin önemi de açığa çıkmaktadır. Nitekim Türk Dünyasının sahip olduğu jeopolitik konum, bununla birlikte etrafında bulunan başarısız devletler ve terörizm riskleri Türk devletleri açısından caydırıcı askeri kapasite sahibi olmayı zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye gerek ordu büyüklüğü gerek savunma sanayisiyle Türk devletlerinin askeri kapasite inşası açısından kayda değer bir aktördür. Türkiye'yle kurulacak askeri işbirliği hem egemen eşitlik hem de kardeşlik ilkesi üzerinden kurulacağından Türk devletleri açısından güç asimetrisi kaynaklı ilave güvenlik riskleri doğurmaktan da uzak olacaktır. Bunun yanında Türk Dünyası güvenlik sorunlarının çözümünde faydalı getirecek askeri kapasite gelişimi yine Türk Dünyasından bir aktör vasıtasıyla karşılanmış olacaktır.

7. | KAYNAKLAR

7. KAYNAKLAR

Adler, Emanuel ve Micheal Barnett (1998) "A Framework for the Study of Security Communities." içinde *Security Communities*, (ss. 29-65). Emanuel Adler ve Micheal Barnett (der.). Cambridge: Cambridge University Press.

Allison, Roy (2004) "Regionalism, Regional Structures and Security Management in Central Asia." *International Affairs*, 80 (3): 463-483.

Andican, A. Ahat (1996) *Değişim Sürecinde Türk Dünyası*. İstanbul: Emre Yayınları.

Arı, Tayyar (2008) "Orta Asya'da Güvenlik Sorunları ve İşbirliği Girişimleri." içinde *Prof. Dr. Fahir Armaoğlu'na Armağan*, (ss. 435-458). Ersin Embel (der.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Birleşmiş Milletler (2008) "Illicit Drug Trends in Central Asia." Office on Drugs and Crime Regional Office for Central Asia.

British Petroleum (2021) "Statistical Review of World Energy."

British Petroleum (2022) "bp Statistical Review of World Energy."

Brzezinski, Zbigniew (1997) *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books.

Buzan, Barry (1983) *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

Buzan, Barry (2003) "Regional Security Complex Theory in the Post-Cold War World." içinde *Theories of New Regionalism*, (ss. 140-159). Fredrik Söderbaum ve Timothy M. Shaw (der.). New York: Palgrave Macmillan.

Buzan, Barry ve Ole Waever (2003) *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ceenbekov, Sooronbay Ş. (2019) "Deepening Cooperation between the Member States of the Cooperation Council of Turkic Speaking Countries." içinde *Turkic Council: 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*. (ss. 11-16). Bakü: Center of Analysis of International Relations.

Deutsch, Karl W. et al. (1957) *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*. N. J.: Princeton University Press.

- Erdoğan, Recep Tayyip (2019) "Turkic Council: A Future Vision Arising from the Historical Brotherhood." içinde *Turkic Council: 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*. (ss. 17-19). Bakü: Center of Analysis of International Relations.
- Gilpin, Robert (1981) *War and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grieco, Joseph M. (1988) "Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism." *International Organization*, 42 (3): 485-507.
- Gunn, Andrew ve Ahmet Demirden (2019) "Radikalleşmenin Önlenmesi & Terörizm Olgusu." Polis Akademisi Başkanlığı, Rapor, 72.
- International Crisis Group* (2002) "Central Asia: Border Disputes and Conflict Potentials." Asia Report, 33.
- International Crisis Group* (2002) "Central Asia: Water and Conflict." Asia Report, 34.
- Joldoshov, Altynbek (2019) "Kimlik ve Sınır: Orta Asya'da Sınır Sorunları." *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 19 (2): 303-326.
- Karaeve, Zainiddin (2005) "Border Disputes and Regional Integration in Central Asia." *Harvard Asia Quarterly*, 9 (4): 1-4.
- Kazantsev, Andrei (2008) "Russian Policy in Central Asia and the Caspian Sea Region." *Europe-Asia Studies*, 60 (6): 1073-1088.
- Keohane, Robert O. (1989) *International Institutions and State Power: Essays in International Relations Theory*. New York: Routledge.
- Kolektif Güvenlik Anlaşması (1992).
- Mackinder, Halford J. (1962 [1919]) *Democratic Ideals and Reality: A Study in the Politics of Reconstruction*, New York: W. W. Norton & Company.
- Magen, Zvi ve Olena Bagno-Moldavsky (2010) "The Big Game: The Great Powers in Central Asia and the Caucasus." *Strategic Assessment*, 12 (4): 115-126.
- Mearsheimer, John J. (1994/1995) "The False Promise of International Institutions." *International Security*, 19 (3): 5-49.
- Mearsheimer, John J. (2001) *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton & Company.
- Menon, Rajan (2003) "The New Great Game in Central Asia." *Global Politics and Strategy*, 45 (2): 187-204.
- Mirziyoyev, Şevket (2019) "New Opportunities for Integration and Cooperation." içinde *Turkic Council: 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*. (ss. 20-24). Bakü: Center of Analysis of International Relations.
- Nahçıvan Anlaşması (2009)

- Nursultan, Nazarbayev (2003) *Kritik 10 Yıl*. Ankara: ASAM Yayınları.
- Oliver, Roy (1997) *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Omand, David (2005) "Countering International Terrorism: The Use of Strategy." *Survival*, 47 (4): 107-116.
- Polis Akademisi Başkanlığı* (2018) "Uluslararası Bir Tehdit Olarak FETÖ." Rapor, 20.
- Rumer, Eugene (2007) "The United States and Central Asia: In Search of a Strategy." içinde *Central Asia: Views from Washington, Moscow and Beijing*, (ss. 18-74). Eugene Rumer, Dmitri Trenin ve Huasheng Zhao (der.). New York: M. E. Sharpe.
- Rywkin, Michael (2013) "Russian-American Rivalry in Central Asia." *American Foreign Policy Interests: The Journal of the National Committee on American Foreign Policy*, 35 (5): 265-271.
- Sagadeev, Arthur (1994) "Rusya ve Büyük Güç İdeolojisi." *Avrasya Dosyası*, 1 (1): 29-38.
- Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçılar Derneği* (2022) "2021 Performans Raporu."
- Shaikh, Shaan ve Wes Rumbaugh (2020) "The Air and Missile War in Nagorno-Karabakh: Lessons for the Future Strike and Defense." *Center for Strategic & International Studies*, <https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense>.
- Sönmez, Eda Kuşçu (2020) "Çin'in Bölgesel Hegemonya Araçları Olarak Asya Pasifikte Uluslararası Örgütler." *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 3 (6): 33-53.
- Spykman, Nicholas J (1942) *The Geography of the Peace*. New York: Harcourt and Brace.
- Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması (2010).
- Swanström, Niklas L. P. & Svante E. Cornell ve Anara Tabyshlieva (2005) *A Strategic Conflict Analysis of Central Asia with a Focus on Kyrgystan and Tajikistan*, Swedish Development Cooperation Agency.
- Şanghay İşbirliği Örgütü Tüzüğü* (2002).
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı (t.y./a) "Firat Kalkanı Harekâtı." <https://www.msb.gov.tr/tr-TR/FiratKalkani>.
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı (t.y./b) "Zeytin Dalı Harekâtı." <https://www.msb.gov.tr/tr-TR/ZeytinDaliHarekatii>.
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı (t.y./c) "Barış Pınarı Harekâtı." <https://www.msb.gov.tr/tr-TR/BarisPinariHarekati>.
- T.C. Resmi Gazete (1993) <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21559.pdf>.
- TDT 8. Zirve Bildirisi (2021).
- The Military Balance* (2022).

- The World Bank* (t.y.) "Military Expenditure (current USD)." <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD>.
- Torun, Abdullah (2015) "Bölgesel Hegemonyanın Bir Aracı Olarak Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü." *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları*, 9 (19): 1-23.
- Trenin, Dmitri (2007) "Russia and Central Asia: Interests, Policies, and Prospects." içinde *Central Asia: Views from Washington, Moscow and Beijing*, (ss. 75-136). Eugene Rumer, Dmitri Trenin ve Huasheng Zhao (der.). New York: M. E. Sharpe.
- Türk Dünyası 2040 Vizyonu* (2021).
- Türk Konseyi* (2020), "Türk Konseyi Genel Sekreterinin Beyanâtı", 28 Eylül 2020, https://www.turkkon.org/tr/haberler/turk-konseyi-genel-sekreterinin-beyanati_2075.
- Waltz, Kenneth N. (1979) *Theory of International Politics*, MA: Addison - Wesley.
- Weinstein, Adam (2007) "Russian Phoenix: The Collective Security Treaty Organization." *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, 8 (1): 167-179.
- Wendt, Alexander (1999) *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wolhforth, William C. (1993) *The Elusive Balance: Power and Perceptions during the Cold War*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Yalçinkaya, Haldun (2021) "Turkey's Overlooked Role in the Second Nagorno-Karabakh War." *German Marshall Fund*, <https://www.gmfus.org/news/turkeys-overlooked-role-second-nagorno-karabakh-war>.
- Zhao, Huasheng (2007) "Central Asia in China's Diplomacy." içinde *Central Asia: Views from Washington, Moscow and Beijing*, (ss. 137-214). Eugene Rumer, Dmitri Trenin ve Huasheng Zhao (der.). New York: M. E. Sharpe.

Doç. Dr.
Buğra SARI

Mersin doğumludur. Lisans eğitimini 2010 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümünde tamamlamıştır. Ardından 2012 yılında Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ortadoğu ve Afrika Çalışmaları Programından yüksek lisans derecesini almıştır. Doktorasını ise 2018 yılında Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında tamamlamıştır.

2011 yılında Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak başladığı akademik kariyerine, 2017 yılında Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalında devam etmiştir. 2018 yılında yine Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalında Dr. Öğretim Üyesi unvanını almıştır. 2020 yılında ise Uluslararası İlişkiler Doçenti olmuştur.

2019-2021 yılları arasında Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı Başkanlığı görevini yürütmüştür. Halen Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanlığı görevini yürütmektedir.

Seçili Eserleri

Makaleler:

Sarı, Buğra (2022) "Culture of Insecurity and Production of Foreign Policy Crises: Turkey's Sèvres Syndrome and Syrian Support for the PKK during the 1998 October Crisis", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Cilt 24, Sayı 1, ss. 138-157.

Sarı, Buğra (2020) "Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatının Uluslararası Örgüt Statüsü", **Siyasal: Journal of Political Sciences**, Cilt 29, Sayı 1, ss. 89-112

Sarı, Buğra (2020) "Not only *Relational* but also *Structural*: Revisiting the Resolution of the 1998 October Crisis through Elements of Structural Power", **Journal of Political Power**, Cilt 13, Sayı 1, ss. 62-78.

Sarı, Buğra (2019) "Making Sense of the New Episode of Great Power Rivalry in Africa through Neorealist Lenses: the Sino-US Competition", **Meridiano 47-Journal of Global Studies**, Cilt 20, ss. 1-16.

Sarı, Buğra (2019) "Vekillikten Çatışmaya, Çatışmadan Ortaklığa: PKK-Suriye İlişkilerinin Karakteristiği", **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1, ss. 107-132.

Sarı, Buğra (2018) "The Strategic Interaction between Turkey and Iran in the Syrian Crisis: A Game Theoretical Analysis of the Time Frame from 2011 to 2015", *Bilgi*, Sayı 87, ss. 203-227.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

Sarı, Buğra (2022) "Güç ve Güvenlik", Başar Baysal (ed.), *Uluslararası İlişkiler'de Güvenlik*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sarı, Buğra ve İsmail Erkam Sula (ed.) (2021) *Kuramsal Perspektiften Temel Uluslararası İlişkiler Kavramları*, Ankara: Nobel Akademik.

Sarı, Buğra ve Erdiñç Karakaş (2020) "Geleneksel Savaşlar", Emre Çıtak ve Sami Kiraz (ed.), *Uluslararası Güvenlik: Gelenekselden Güncele Bir Gündem Analizi*, Ankara: Orion.

Sarı, Buğra (2019) "Uluslararası Örgütlerin Uluslararası Hukuk Şahsiyeti: Muhtevası, Tarihsel Gelişimi ve Dayanağı", Fırat Purtaş (ed.), *Uluslararası İlişkilere Tarihsel Bakış: Prof. Dr. Refet Yinanç'a Armağan*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Tınas, Murat ve Buğra Sarı (ed.) (2019) *Doğu Akdeniz'den Basra'ya Krizler ve Düzen*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

Raporlar:

Sarı, Buğra ve Selim Öztürk (2020) "PKK'nın Yeni Yapılanması: YPS", *Polis Akademisi*, Rapor.

Sarı, Buğra and Murat Tınas (2018) "Terrorism Threat to Humanity and Democracy: The PKK Case", *Turkish National Police Academy*, Report No: 17

Sarı, Buğra ve Murat Tınas (2018) "İnsanlığa ve Demokrasiye Terör Tehdidi: PKK Örneği", *Polis Akademisi*, Rapor No: 16.

Şahin, Mehmet; Murat Tınas; Buğra Sarı; İbrahim İrdem; Yakup Şahin; Hakan Kıyıcı ve Müberra Öztürk (2018) "Uluslararası Bir Tehdit Olarak FETÖ", *Polis Akademisi*, Rapor No: 20.

